

Berättelser om Kronogårds torp.

Johannes Zackrisson och ättlingarna på Hanahall, släkttavla	sid 2
Johannes Zackrisson och hans ättlingar på Hanahall 1807 - 2023	sid 3
Systrar från Hanahall blir nybyggare i Chisago County	sid 26
Sven Månsson på Nyatorp	sid 33
Nils Isaksson med hustrun Christina och deras barn på Nyatorp	sid 42

Johannes Zackrisson och ättlingarna på Hanahall.

Torpare 1807- 1823, 1826 – 1873,
därav inhyse 1848 – 1873.

Johannes Zackrisson,
h. Cajsa Andersdotter.
h. Kerstin Svensdotter

Dottern:

Maja Stina Johannesdotter,
m. Johannes Månsson,
dräng 1827 – 1863.

Dotterdotter

Helena Johannesdotter
m. Johan Magnusson,
dräng 1853 - 1858
m. Peter Andersson,
dräng, brukare 1861 - 1873

Dotterdotter

Charlotta Ulrika Johannesdotter
m. Johannes Petersson,
brukare 1864 – 1869.
Emigrerar till Norra Amerika.

Dotterdotterns dotter

Anna Catharina Johansdotter
m. Gustaf Magnusson,
torpare 1873 - 1899

Dotterdotterns dotterson

Claes Emil Gustafsson
h. Johanna Kristina Johannesson.
Ägare 1909 – 1934.

Dotterdotterns dottersons son

Karl Henning Valdemar Klasson
h. Klara Agnes Maria.
Ägare 1946 – 1981.

Dotterdotterns dottersons sondotter

Iris Agnes Linnéa Klasson
m. Leif Roland Holmberg
Ägare 1981 -

©Bodil Stefansson,
Ingvar Malmberg
2023.

Johannes Zackrisson och hans ättlingar på Hanahall 1807 - 2023.

Om föräldrarna Zackris Persson och Martha Andersdotter

Trångsgärde ligger tre kilometer norr om Västorp i Furuby socken. I byn fanns i mitten av 1700-talet två gårdar och ett soldattorp. Bonden Anders Andersson och hans hustru Karin Abrahamsdotter hade två barn som snart skulle vara i giftasmogen ålder, viket på denna tid var femton år för flickor och 18 år för män. På 1700-talet var äktenskapet oftast en affärssuppgörelse mellan två familjer och ibland hela släkter. En bonddotter förväntades gifta sig med en bondson, som hade ungefär samma socioekonomiska status. Oftast tog en son över gården, men ibland följde den spinnsidan i stället för svärdssidan. I det fall där bondhustrun var född på stället, brukade hon hävda att gården skulle fortsätta att följa kvinnosidan. Precis så var det här 1748; Karin Abrahamsdotter var barnfödd på gården medan hennes man, som var bondson från Bomeras i Hovmantorp, fick betala för att gifta in sig på $\frac{1}{4}$ mantal Trångsgärde. Deras dotter Martha föddes 1749 och sonen Anders två år senare. Det blev som mor Karin ville. När deras dotter Martha skulle gifta sig, så gällde det att göra en så klok och fördelaktig överenskommelse som möjligt. Familjens och gårdens välstånd var det viktigaste, kärleken var underordnad och skulle nog mogna fram efter hand. Det gällde att hitta en bondson, tillräckligt gammal för att ha hunnit lära sig allt som en bonde i självhushållningens tidsålder måste kunna och tillräckligt ung för att vara arbetsförmågen många år framöver. Dessutom måste hans familj vara så rik att den unga mannen kunde köpa in sig i brudens hem. Förhandlingarna mellan familjerna fördes med hjälp av en bönenman.

Den 13 maj 1764 hade man nått en överenskommelse; den femtonåriga Martha Andersdotter skulle gifta sig med den tretton år äldre Zackris Persson, som var bondson från en välbeställd familj på Västorp Lambritzgård. Marthas föräldrarna skulle ha 66Rd 32Sh och hennes bror 16Rd 32sh för gården som värderades till 100Rd. Marthas hemgift var 16Rd 32 sh, lika mycket som hennes bror fick. Den 17 maj 1764 undertecknades köpebrevet och den 30 oktober gifte de sig. Arton månader senare föddes dottern Maria och farföräldrarna på Lambritzgård var vittnen vid dopet. Andra dottern Stina som kom sommaren 1769 dog strax efter födseln. Martha födde barn vart tredje år, vilket gjorde att hon hann återhämta sig mellan graviditeterna. Kvinnor som fick barn vart och vart annat år, for illa och dog inte så sällan i barnsäng vid sin tionde eller elfte förlossning. Hösten 1772 föddes nästa Stina, som inte heller blev så gammal och en månad senare insjuknade äldsta dottern Maria i rödsot och dog. Därefter fick Martha och Zackris fyra flickor som alla nådde vuxen ålder och glädjen stod högt i tak när sonen Johannes föddes vid midsommar 1784.

Rödsot var en fruktad sjukdom med snabbt förlopp och hög dödlighet. 1785 drabbade den Furuby socken. Zackris Persson i Trångsgärde smittades och dog 49 år gammal. Han efterlämnade fyra döttrar mellan tolv och fem år samt sonen Johannes, nio månader. Redan tio dagar senare förrättades bouppteckning på begäran av änkan Martha. Vi får bilden av en välmående familj med en välskött bondgård och ett välutrustat hem. På väggen hängde en

klocka med fodral, i sädesförrådet stod två tunnor råg och en tunna korn och av Åryd bruk hade man en fordran på 3Rd 24sh, vilket motsvarade värdet av en ko. Det märks att man ännu levde i träåldern; porslin, glas och stengods saknades. Familjen åt på trätallrikar, men för högtidliga tillfällen fanns några fat, tallrikar och bågare i tenn, som skänkte status. I bouppteckningar nämndes inte bord, bänkar eller sängar eftersom dessa ansågs tillhöra den fasta inredningen. I dagligstugan fanns ett fint målat skåp och ett gammalt hörnskåp. Sina värdehandlingar bevarade Zackris i ett skrin med lås och beslag. Den stora arbetsvagnen med järnskodda hjul var värdefullare än åkvagnen, skrindan eller den järnskodda drögen.

Föräldrarna sov i en så kallad ståndssäng med höga sängstolpar. Eftersom den var placerad i ett hörn, utgjorde husets väggar ena sänggaveln och ena långsidan. För att ge lite mer avskildhet och behålla värmen fanns förhängen ut mot rummet. Ovanpå riset och långhalmen i sängbotten, bredde man ut ett klutatäcke gjort av mattor eller ett bostäcke, stoppat med långhalm. Överlakan användes inte. Till vardags hade man underlakan av grovt linne. Två lakan som var vävda av finare fiber användes bara till fint. Vid huvudändan i föräldrarnas säng låg några stora dynor, det ena stoppat med fjäder, det andra med halm. Vuxna sov halvsittande eftersom detta underlättade andningen och ansågs hälsosammare. Alla sov i samma sårk som de bar dagtid. Över sig drog man täcken eller långhåriga fällor. Föräldrarna använde ett randigt hårtäcke, som var stickigt men slitstarkt och vävt av ull och lin blandat med hår från nötboskapen. Johannes låg hos föräldrarna medan flickorna sov två och två i väggfasta bänkar, som dagtid användes både till sittbänkar och lekplats

Kreatursbesättningen visar på ett visst välstånd och var värderad till 27Rd. I bouppteckningen beskrivs också hur kreaturen såg ut; en rödryggig ox, en svartbrokig stut, en röd stut, två svarta kor, en röd ko samt en vitryggig kalv. Dessutom fanns flera baggar, får och lamm samt en suga, värd nästan lika mycket som oxen. På 1700-alet användes baggarna till mer än avel, för av bockskinn syddes hållbara kläder och bockfällor var både stora och varma.

Zackris hade varit mån om sin klädsel och ägde flera plagg i blått, en eftertraktad köpefärg, som gav status. Dyrbarast var hans blåa rock. Husets herre hade byxor, tröjor och handskar av bockskinn, som var mycket hållbara och värda flera gånger mer än hans motsvarande klädesplagg av ull eller lin. Den tidens skjortor såg ut som särkar och användes dygnet runt. Dessutom hade Zackris livstycken och västar, som gärna fick ha vackert mönster eller klara färger. Hatten var mannens symbol, Zackris hade två. Hans skor måste ha varit nya och välgjorda eftersom de var värda dubbelt så mycket som läderstövlarna.

Under rubriken Skulder kan vi läsa att kyrkvaktmästaren Sven i Furuby fick 2 sh att gräva graven, skotta igen den gjorde begravningsgästerna själva. Likkistan kostade 32 sh, brännvinet till begravningen 40 sh, men dyrast blev prästen som tog 1Rd 16 sh för förrättningen. Inventarierna inklusive gården värderades till 164 Rd, vilket var minst 30% under det verkliga värdet. Eftersom utstående fordringar och skulder tog ut varandra, blev också detta behållningen. För att barnen skulle kunna få ut sin arvslott utlystes i sedvanlig ordning auktion. Änkan ropade då in så mycket hon hade råd med för att återskapa ett fungerande hem. En överslagsberäkning ger att Martha ärvde ca 100Rd, medan barnen fick ca 20Rd var. Farbrodern Sven Persson från Attsjö Båtmansgård ställde upp som brorsbarnens förmyndare och han skulle förränta pengarna genom utlåning, vanligtvis mot 5% ränta. En månad efter att Marta

blivit änka, dog också hennes far Anders av rödsot. Hon var nu 38 år och ensam med fem barn. Inom kort gifte Martha om sig med Nils Svensson från Hovmantorp och födde sönerna Andreas och Sven. Tretton år senare flyttade Martha med sin nya familj till Lysteryd där maken Sven blev hemmansägare på Furukubbafällorna. Så kallades den del av Olsagård, som var på ¼ mantal men som låg långt från Furuby kyrkby. Åren gick och 1817 gifte äldste sonen Andreas sig med Stina från Herråkra och övertog hemmanet, som då hade bytt namn till Askatorpet. Deras son Gustaf, allmänt kallade för Aska-Jösse, bröt Östratorp på hemmanets utmark. En av hans ättlingar är Allan Karlsson från Attsjö Norregård. En annan nutida Attsjöbo, som har sina rötter i samma familj på Askatorpet, är Helen Stråth på Nya Attsjölyckan. Hon härstammar från soldat Per Johan Nero som tjänstgjorde på soldattorp N^o26 i Attsjö, en dotterson till Andreas och Stina på Askatorpet.

Johannes Zackrisson och Cajsa Svensdotter blir torpare 1807

Johannes Zackrisson var 14 år när hans familj flyttade till Furukubbafällorna 1798, men där återfinns han inte i husförhörslängden. Pojken bodde i stället kvar i Trångsgärde och blev skräddarlärling hos soldat Bamse. När Johannes blev myndig 1805 titulerades han sockenskräddare och samma år fick han ut fadersarvet, som uppskattningsvis hade ökat från runt 20Rd till drygt 50Rd. Den unga mannen ville hellre gå i faderns fotspår än att arbeta som skräddare resten av livet, men 50 Rd förslog inte till att köpa ett hemman eller att gifta in sig på en gård. En möjlighet, när man inte hade råd att köpa en gård, var däremot att köpa livstidskontrakt på ett torp och att årligen betala en årlig avgift i stället för att behöva göra dagsverken. Stora gamla torp som låg på byarnas utmarker, hade förr i tiden övergått till att vara hemman, men detta satte Storskiftet stopp för. Hanahall var ett av dessa stora torp och lades 1787 under Attsjö Norregård samt Kronogård. Skifteskartan visar en liten torpstuga med en betydligt större ladugård. Till torpet hörde fyra ängar på sammanlagt 5 kappeland, drygt 750m² (1 kappeland = 1/32 tunnland). Kreaturen fick beta i Norregårds och Kronogårds skogar. När den f.d. soldaten Anders Fagergren, som torparen var på Hanahall, dog av TBC vid 64 års ålder öppnade sig en möjlighet.

Den 12 januari 1807 upprättades ett torpkontrakt mellan Johannes Zackrisson och Kronogårds ägare samt Attsjö Norregårds tre bönder. Om villkoren i kontraktet efterlevdes, skulle Johannes och "hans förstkommande hustru få njuta och begagna torpet Hanahall" så länge de levde, under förutsättning att de bodde på stället och brukade jorden. Tillträdesdag var den 25 mars 1807. Priset blev 133Rd 16sh och därefter skulle 6Rd 32sh i skatt betalas den 1 oktober varje år. Bristerna som hade upptäckts vid husesynen, skulle betalas av den förre torparen och inom 1½ år skulle alla reparationer vara klara. Att Johannes och hans hustru därefter höll byggnader i stånd skulle kontrolleras vid återkommande husesyn. På torpets skogsmark fick torparen ta timmer och virke till byggnader, stängsel och ved för eget bruk, men att sälja var strängeligen förbjudet. Vid överträdelser måste Johannes och hans blivande hustru avträda torpet utan någon som helst ersättning. När de båda var döda återgick torpet till ägarna, utan ersättning för byggnader eller odling. Zackrissons första hustru blev den 19-åriga soldatdottern Cajsa från Hästebäck i Hovmantorp socken. De gifte sig 1807 och i mars 1808 föddes dottern Maja Stina och tre år senare dottern Helena.

Den förre torparen på Hanahall, Anders Fagergren, hade vid sitt bröllop fyrtio år tidigare benämnts som manhaftig och hans hustru Giertrud som sedesam. Sina sista år i livet beskrevs hon som utgåmmal och han var dödligt sjuk i TBC. Underhållet av torpet blev eftersatt och bristerna som noterades vid avträdesynen skulle Fagergren bekosta. Vid tillträdet 1807 rev Johannes Zackrisson det gamla boningshuset och uppförde i stället ett gediget knuttimrat tvåvåningshus av 6 tolfter (72st) timmerträd, tolv bjälkar och 18 träd som högs ner för att sågas till panel, fönster, dörrar, m.m. Några år senare byggde han en stor loge av 5½tolfter (66st) träd avsedda för byggnation.

Bergsrådet Johan Lorentz Aschan v.s. torparen Johannes Zackrisson.

Johan Lorentz Aschan blev Smålands mäktigaste industrimagnat. Efter att ha studerat medicin blev han först militärläkare och kunglig livmedicus, därefter intendent vid Loka brunn. 1801 gifte han sig med Karin Nilsson, vars far var riksdagsman och en av Närkes rikaste brukspatroner. Hemgiften var fyra tunnor guld. När Aschan året därpå köpte Lessebo bruk började uppbyggnaden av Smålands största industriimperium. Han var en föregångsman inom teknik och kom med tiden att äga järnbruk, kopparbruk och pappersbruk. Tack vare samarbetet med kemisten J.J. Berzelius blev Kleva gruva Europas ledande nickelproducent och mycket lönsam för Aschan. Han blev bergsråd och hade en hög befattningen inom Bergskollegium, som ledde och kontrollerade gruvnäringen och metallförädlingen i Sverige. Landets viktigaste exportvara var stångjärn, dvs järnämne färdigt att smidas. Myndigheterna krävde att järnbruken skulle vara självförsörjande på kol och därför köpte Aschan upp gårdar med mycket skogsmark. Han hade ett speciellt gott öga till det skogrika Attsjö. I september 1823 sålde Volmar Johan Silversparre Åryd bruk till Johan Lorents Aschan, som då också blev ägare till 3/8 mantal Attsjö Kronogård.

Vad som egentligen sedan hände har vi inte kunnat reda ut. 1823 finner vi Zackrisson i Herråkra där han arrenderar ¼ mantal Holmahult. Den barnlöse ägaren som var i 40-årsålder hade just blivit änkling och lämnade nu gården medan hans föräldrar bodde kvar på undantag. Fadern hade varit betrodd kyrkovärd. Var det en tillfällighet att Zackrisson flyttade till Holmahult samma år som J.L. Aschan köpte Kronogård? Den rike bruksägaren ville inte ha en torpare med livstidsarrende. Hans affärsidé var att skriva hårda arrendekontrakt med unga ambitiösa brukare och torpare, som han pressade till det yttersta och sedan avskedade när de var förbrukade. Flera exempel på detta finns i boken "En man som hetade Glader". Att ha den 39-åriga Zackrisson boende på Hanahall med fastställd årsavgift och livstidskontrakt var en ren förlustaffär. Blev han borttvingad? Och varför gjorde Attsjö Norregårds bönder 1824 ett tillägg till Torpkontraktet från 1807? Först slog de fast att Zackrisson och hans hustru hade livstids besittningsrätt till torpet. Sedan betonas att Hanahalls utmarker tillhörde endast Attsjö Norregård och att den nämnde torparen hade fått lov att: 1. Använda sig av tjärved, 2. Använda sig av det som har röjts, när han bärgade i skogen till kolning. 3. Så gräsfrö där det var lämpligt för mulbete.

Dokumentet undertecknades den 27 september 1824 av Petter Magnusson och Persson, som båda var barnfödda på Norregård samt av f.d. soldaten Peter Hindrich, som efter ett par år som ägare av Norregård, sålde den till bergsrådet Aschan. 1823 - 1825 bodde och brukade

Zackrisson ¼ Holmahult i Herråkra socken, medan två olika vikarierande torpare bodde på Hanahall. Därefter togs driften av torpet över av Zackrisson själv, som samtidigt bodde och brukade Holmahult till 1827. Detta måste ha gjorts med ägarens tillåtelse, eftersom kontraktet från 1807 föreskrev att torparen måste bo på torpet och sköta det ordentligt. Hoppades kanske Aschan att Zackrisson hellre skulle vilja vara brukare av ett hemman och därmed ge upp sig sitt livstidskontrakt? Eller planerade Aschan att låna ut pengar så att Zackrisson kunde köpa Holmahult, för att några år senare kräva tillbaks pengarna inom tre månader och därmed tvinga Zackrisson att sälja hemmanet? Detta låter långsökt och konspiratoriskt, men Bergsrådets eftermäle i Furuby socken var ”han gärna lånade ut pengar till bönderna och sedan tog han deras gårdar”.

1828 byggde Zackrisson ett nytt fähus av 5 tolfter (60 st) timmerträd, 9 stycken bjälkar och 12 träd som fälldes och sågades upp. Han uppförde också en liten basta för linberedning. Fortlöpande byggde och underhöll torparen 7 st madlador, som användes till förvaring av det kärhö som skördades på sankmarkerna för att köras hem när marken frusit till.

När laga skifte genomfördes i Attsjö by 1836, blev det mycket omändringar vad gällde utmarkerna vid Hanahall. I samband därmed blev Zackrisson stämd för att ha slagit hö på Peter Eliasson skifte, men detta gjordes upp i godo utan rättegång. Efter Laga skifte kom Hanahall att ligga under Kronogård och Bergsrådet Aschan blev ensam ägare. Bönderna Carl Jonasson och Johannes Danielsson på Attsjö Norregård ansåg att de inte hade kompenserats för att de förlorat sitt deläggande av Hanahall och drog saken inför rätta. På hösttinget 1842 beslutade Konga Häradsrätt att syn skulle verkställas på torpet Hanahall för att bedöma den årliga avkastningen.

Synen genomfördes den 10 juni 1843: Åkerarealen var två tunnland och gav en årlig avkastning på 69Rd. Tre tunnor utsäde av korn och blandsäd, gav en skörd på 14 tunnor. På torpets egen fodertillgång föddes 5 st kor, 2 ungnöt och 10 får. Av kornas mjölk framställdes smör för 44Rd och ost till ett värde av 40Rd. Årligen föddes fyra kalvar värda 5Rd och inkomsten av två ungnöt beräknades till 6 Rd. Fårens ull behövdes för att tillverka varma kläder och värderades högt, hela 12Rd. Varje år föddes minst 6 lamm som kunde säljas eller slaktas och då inbringade 8Rd. Sammanlagd avkastning från kreaturen blev 186Rd, mer än dubbelt så mycket som spannmålsodlingen. När man dragit ifrån lön och föda för en dräng och en piga, 136Rd, blev den årliga behållningen 50Rd. Johannes Christoffersson på Norregård tillade att två av korna i uträkningen borde ersättas med ett par små oxar, vilka behövdes för jordens brukande. Norregårds bönder anförde att de även hade förlorat skiften på utmarken tillhörande Hanahall, varför ersättningen för förlorad mark inte var avgjord i och med den genomförda synen.

Alla byggnaderna på Hanahall hade uppförts av skog som tillhörde bönderna på Norregård och nu redovisades hur mycket timmer, bjälkar och sågat virke som hade använts när husen byggdes. Virke för 24 Rd hade använts till mangårdsbyggnaden, men eftersom den nu var 34 år gammal, upptogs bara 1/3 av värdet. Timmer och sågade bräder till den femton år gamla fähuset, värderades till 4Rd. En bod var däremot gammal och värdelös. Värdet av timret till den stora logen hade minskat med hälften och var nu 7Rd. Timret till den lilla bastan värderades till 3 Rd och de 7 madlador för kärhö som torparen hade uppfört till 1 Rd samt till 2 Rd för en mindre byggnad med snedtak. Virket till gårdsgårdarna värderades till 10Rd.

Summa 67Rd. Eftersom bergsrådet Aschan själv ägde ¼ Attsjö Norregård, minskades ersättningsbeloppet till de andra två bönderna på Norregård till 50Rd. Denna summa skulle Aschan erlægga kontant till Carl Jonasson och Johannes Danielsson.

Eftersom Johannes Zackrisson och hustrun Cajsa hade ett livstidskontrakt på torpet med en låg årlig avgift blev detta en förlustaffär för bergsrådet Aschan, framför allt om man jämför med hur mycket arbete eller hur stort arrende han årligen hade kunnat ta ut av en ny torpare eller arrendator. Dels ville Aschan få ut mesta möjliga vinst av varje projekt, dels gick detta hans ära för när. Själv hade han fyllt sjuttio år medan Zackrisson och hans fru var mer än tio år yngre, så troligen skulle de inte dö under hans livstid. Det verkade som om han hade gjort en förlustaffär, vilket var oacceptabelt. Aschan gjorde vad han kunde för att bli av med sina livstidstorpare och stämde Zackrisson inför rätta och ville vräka denne för olovlig svedjning. När bergsrådet förlorade målet i Konga Häradsrätt, överklagade han till Hovrätten och slutligen till Kungl. Maj:t. Båda instanser ogiltigförklarade Aschans avhysning. Zackrisson tilldömdes böter för svedjning, men brottet var inte så grovt att det föranledde uppsägning av livstidskontraktet.

Den 20 oktober 1845 författade Johannes Zackrisson på Hanahall en skrivelse riktad till Konga Häradsrätt. Han redogjorde för livstidskontraktet från 1807 och beskrev därefter hur Herr Bruksägaren J L Aschan på Lessebo Bruk alltsedan Laga skiftet då han blev ensam ägare till Hanahall, flera gånger försökt att frånta Zackrisson dennes livstids besittningsrätt, nu när torparen kände ålderdomen nalkas. Därefter anhöll Zackrisson om att få lov att inteckna torpet Hanahall, som ett skydd under sin och hustruns ålderdom. Han bifogade en avskrift av torpkontraktet från 1807 och hänvisade till Kungl. Maj:ts utslag från den 9 mars 1844. Konga Häradsrätt beslutade att bifalla hans begäran. För att den skulle vinna laga kraft måste ägaren, dvs bergsrådet Aschan, underrättas om detta. Trots att Johannes hade tagit hjälp av den betrodde nämndemannen Johannes Christoffersson, som senare blev riksdagsman, misslyckades de att meddela Aschan detta – han hade gjort sig okontakbar. Anstånd till nästa ordinarie ting söktes och beviljas. Rätten betonade i en pik till Bergsrådet att ”nämnde beslut fortfarande länder till efterrättelse”.

Johannes Zackrisson och hustrun Cajsa sätter sig på undantag 1848

och Hanahall brukas därefter av dottern Maja Stina och svärsonen Johannes Månsson.

I mitten av 1800-talet var det vanligt att personer i sextioårsåldern skrevs som ”utgamla och odugliga till arbete” i husförhörslängderna. Den utdraga rättsprocessen mot Aschan och hotet att bli ställd på bar backe, tog hårt på Zackrisson och hans hustru, som 1848 hade blivit 64 respektive 60 år.

1828 hade Maja Stina, äldsta dottern på Hanahall, gift sig med Johannes Månsson från Herråkra. Paret kom att bo och arbeta på Hanahall resten av sina liv, han som dräng under svärfadern. Tillsammans fick de fem döttrar; Helena, Stina Cajsa, Ingrid Maria, Charlotta Ulrika och Anna Lisa. I ett protokoll kan vi läsa att Furuby sockenstämma beviljade Maja Stina och Johannes att arbeta som dräng och piga på Hanahall, eftersom de var arbetsföra ärliga människor, som väl skulle ta hand om både torpet och hennes föräldrar:

”§3. Hvad Johannes Månsson och dess hustru Maja Stina Johansdr på Hanehall angår, så äro de bägge arbetsföra och har hos föräldrarna året om stadig sysselsättning. Men som fadren Johannis Zackrisson börjar själv bliva till åren och hans hustru Cajsa Andersdotter är sjuklig och ofta sängliggande, kan han icke bruka torpet Hanahall utan att hava dräng och piga. Därför önska församlingens innevånare det bättre att han har sina barn såsom kända för ett ärligt och redigt förhållande hemma till torpets brukande; än att han städjar okänt folk från en annan församling.”

Sommaren 1849 hade Johannes och Cajsa upprättat ett inbördes testamente, så när hustrun dog den 13 juli 1854 fick änklungen disponera hela dödsboet till sin död. Zackrisson hade just fyllt 70 år när hustrun somnade in efter att ha tillbringat sina sista år sängliggande. Bouppteckningen visar en ekonomi i balans med en behållning på 45 Rd. Att ett torparpar vid så hög ålder stod sig så väl, berodde på att dottern Maja Stina och svärsonen Johannes brukade torpet och sörjde för de gamle. Hanahall var inte något vanligt torp, utan liknade i vissa avseenden ett litet hemman, t.ex. vad gäller sängutrustningen som värderades till 20Rd; Där ingick bl.a. ett dyrbart fjäderbolster, ett sticktäcke, sex dynor, fyra bostäcken, tre fårskinnsfällar och lika många lakan. Cajsa hade gott om kläder, värdefullast var hennes sju kjolar, fem förkläden, två kängor och sidenschal, som hon troligtvis hade fått i fästemannsgåva många år tidigare. Anmärkningsvärt är att paret ägde silver, en ring och ett spänne, men också en mässingsljusstake för 8Rd. Att inneha en bibel, tre psalmböcker och sju andra böcker visar att de skiljde sig från många vid denna tid, då det var vanligt att bildning på landsbygden snarare räknades som en belastning än som en tillgång. Johannes och Cajsa hade behållit många ägodelar som behövdes för att driva ett hushåll och bruka ett torp. Allra värdefullast var kreaturen för 45Rd; två kor, fem får och ett lamm, dessutom 1½ bikupa som värderades till 8Rd. Vid 70 års ålder gifte änklungen Zackrisson 1855 om sig med änkan Sara Andersdotter. Hon var 13 år yngre än Johannes och född i Hornaryd.

Om Helena Johannesdotter och om hennes äkta män Johan och Peter.

Vårvintern 1853 insåg Maja Stina och Johannes äldsta dotter Helena att hon skulle ha barn med Johan Magnusson. Johan var född på torpet Holmaryd i Furuby socken och hans far hade under ett par år arrenderat prästbostället i Furuby. Detta gav status åt familjen och sonen Johan fick efter konfirmationen plats som dräng på några av socknens förnämaste gårdar, bl.a. hos kyrkovärden Nils Daniel Andersson på Furuby Olsagård. Sedan flera år tillbaks arbetade den unge mannen på Båtsmansgården, som ägdes av bergsrådet Aschan. Nu hade Johan fyllt 27 år och Helena var 24 år, men för att kunna bilda familj måste de ha någonstans att bo. Det löste sig genom att Helena efter bröllopet den 15 maj 1853 fick tillåtelse att flytta in hos Johan på Båtsmansgård. Denne antecknades nu som gifte drängen och var en av de få gifta drängar som tjänat och bott på Båtsmansgård. Detta visar att Johan var högt värderad av sin arbetsgivare. Strax efter att dottern Anna Catharina föddes i oktober samma år, flyttade den lilla familjen in på Hanahall, där Johan blev dräng. Fem år senare, i mitten av oktober 1858, dog Johan bara 33 år gammal. Dödsorsaken angavs som, ”kvävd av bullnad”. I maj 1859, dvs, sju månader senare, föddes sonen Magnus August. Förmyndare för barnen blev den betrodde Peter Johan Andersson på Torslund, som åtog sig detta gratis.

Efter att ha läst igenom bouppteckningen, infinner sig känslan att Johan och Helena satsade på att ta över torpkontraktet, när hennes gamle morfar hade avgått med döden. Johan hade nämligen skaffat redskap och kreatur för att kunna bedriva både skogsbruk och jordbruk. De ägde två kor och två kvigor, varav den ena snart skulle kalva, dessutom en stut, ett får och tre lamm samt en liten gris, sammanlagt värt 108 kr. Den driftige unge mannen hade också köpt in en rejäl vagn för 8kr, kälkar, årder och två ok med remmar för att kunna köra stuten. Hustrun Helena hade vävt ylletyg, som lämnats in för bearbetning till vadmal och av det blåfärgade tyget hade skräddaren sytt en dyrbar kostym till Johan. I vänten låg 7,5 meter grå vadmal, 2,5 meter tyg av bomull, samt fyra oberedda lamm- och fårskinn. Detta var en familj mitt i livet. Johan var välklädd och välvårdad. Han ägde två dyrbara "vadmallsklädningar", åtta skjortor, sexton halskragar, tre silkeshalsdukar och sex västar samt raklåda och rakkniv.

Förteckningen av skulderna visar att likkistan tillverkades i Attsjö av soldaten Ask, som skulle ha 1 kr för arbetslön, spik och lim. Änkan Helena hade lagt ut 1 kr för malt till ölet och hennes far hade köpt in fisk m.m. för 2 kr till begravningskalaset. Den största skulden var 56 kr till Carl Magnus Danielsson på Attsjö Södregård och därefter 40 kr till hemmansägaren Peter Samuelsson i Möcklehult. Johan hade också skulder på 17 kronor till Furubys församlingskassa och till ett tjugotal andra personer i främst Furuby, Herråkra och Dädesjö socknar. Av sin storasyster Ingrid Catharina hade han hösten 1853 lånat 10 kr och nu efterskänkte hon räntan. Johan gick gärna på auktion, men var inte så noga med betalningen. Han hade bevistat auktioner på torpen Ekedal, Billemo ock Klerebohult i Furuby socken, i Skruv i Herråkra och Näsby i Dädesjö socken samt i Ramnåsa. Där hade han gjort ett stort inrop i april 1858 och krävdes nu på 50kr. Varför Johan hade en skuld på 36 kr för uteblivet torparrende på Källekulla under Åhult, har vi inte kunnat komma underfund med.

Eftersom inventarierna uppgick till 202 kronor och skulderna var 300 kr, blev det ett underskott på 98kr. Om Johan inte hade skaffat sig auktionsskulderna och inte fått haft kraven för ett helt obegripligt torparrende så hade det inte blivit någon brist. Hans död var ett dråpslag för familjerna på Hanahall. Den mest arbetsföre mannen på torpet rycktes bort och dödsboets alla inventarier måste säljas för att betala skulderna och för att barnen skulle få ut sitt eventuella arv. När allt lösöre auktionerades ut, måste Helena försöka ropa in sina sängkläder och husgeråd för att åter skapa ett hem. Hennes föräldrar tvingades skuldsätta sig för att ha råd att ropa in de kreatur och jordbruksredskap som behövdes på torpet. Efter tre år som änka, gifte sig Helena med Peter Andersson, som tidigare hade varit sockenskräddare i Herråkra. Efter bröllopet blev han dräng och brukare på Hanahall.

Lillejulafton 1863 blev Zackrissons dotter Maja Stina änka, när hennes make Johannes Månsson dog av bröstinflammation. Tack vare bouppteckning vet vi var deras fem barn uppehöll sig. Äldsta dottern Helena bodde på Hanahall med sin familj. Dottern Stina Cajsa var gift med Elias Petersson Fast och familjen vistades i Norra Amerika. Dottern Ingrid Maria hade gift sig med Nils Daniel Magnusson och bodde på torpet Ryholm under Furuby Lillagård. På nyårsafton 1863, en vecka efter faderns död, gifte dottern Charlotta Ulrica sig med drängen Johannes Petersson, född på Högstorp i Furuby socken. Paret flyttade in på Hanahall i januari 1864 och utvandrade till Norra Amerika 1869. Johannes Månssons femte och yngsta dotter Anna Lisa var omyndig.

Bouppteckningen visade inventarier till ett uppskattat värde av 221kr och skulder på 288kr, alltså en brist på 66 Rd. Den tre största skulden var 104 kr till bönderna på Torsagård och en auktionsskuld på 46 kronor samt 33 kr till Herråkra kyrkokassa. Dessutom hade man glömt att redovisa skulder på 18 kappar råg till sädesmagasinet i Dädesjö och 14 kappar korn till Furuby sädesmagasin. Tack vare att inventarierna som regel undervärderades, bör auktionen ha inbringat ett litet överskott. Dessutom var Maja Stina del av ett starkt socialt nätverk.

Torpet Hanahall var under 1800-talet stort nog att försörja ett hushåll med flera generationer. Bostadshuset som det såg ut år 1909.

Målning av Gunnel Claesson efter foto från Hemmesjö Hembygdsförening.

Zackrisson avgår med döden - Gustav Magnusson och Anna Catharina blir de nya torparna.

För familjen Zackrisson var det lika viktigt att bruka och bo på Hanahall, som det var för bondesläkter att äga sin gård. För att framtida generationer skulle kunna bo kvar på deras älskade torp, ville änkan Maja Stina och hennes dotter Helena kombinera ungdomlig styrka och fruktsamhet med en äldre mans kunskap och erfarenhet. Våren 1870 gifte sig Helenas 16-åriga dotter Anna med den 21 år äldre Gustav Magnusson, som just hade blivit torpare på Källekulle i Kårestad.

I början av juni 1873 dog den gamle Johannes Zackrisson, en månad innan han skulle fylla 89 år. Under 17 års tid hade han belåtet kunna konstatera att bergsrådet Aschan redan vilade sex fot under jord, medan han själv satt kvar som torpare på Hanahall. Tack vare sitt livslånga torparkontrakt hade Zackrisson kunnat sitta som patriark i orubbat bo hela 66 år. När han dog, hade hustru nummer två ingen rätt att bo kvar torpet, eftersom livstidskontraktet endast gällde Zackrissons första hustru. Helena Johannesdotter och hennes man Peter Andersson, som hade brukat torpet i åtta år, flyttade till Väckelsång med sex barn. Efter lång väntan, kunde en ny torpare tillsättas, nu när Johannes Zackrisson hade "avgått med döden".

Åryd bruk var noga med att Hanahall skulle generera vinst och redan samma månad som den gamle torparen dog, skrevs ett arrendekontrakt angående driften av torpet med Johan Peter Andersson, som sedan tio år bodde som arrendator på Attsjö Båtmansgård:

Härmed överlåtes från den 6 juni 1873 till den 14 mars 1875 Torpet Hanahall under Attsjö Kronogård emot ett sammanlagt arrende af 44 läster Kol att leverera vid Åryd bruk, hvaraf 19 läster för år 1874 och 25 läster för 1875. Till dessa Kol fås skog, efter utsynning på Attsjö Skog å Lessebo Bolags område. Från husröta under denna arrendetid är arrendatorn befriad. Åryd bruk den 30 juni 1873.

Torpsynen på Hanahall, som ägde rum den 22 juli 1873, visade att den som skulle efterträda Johannes Zackrisson, inte skulle komma till något dukat bord. Att åtgärda allt som syneprotokollet krävde skulle bli dyrt och ta lång tid:

"Undertecknad inställer sig för att på begäran av Åry bruksförvaltare Nilsson förrätta Laga av- och tillträdessyn, efter numera med döden avlidne Torparen Johannis Zackrisson... Förrättningen företogs och befanns som följer:

No 1. **Mangården.** En byggning, står i öster och väster med gavlarna, 15 aln lång, 9 aln bred, 6 alnar hög. Innehåller tvenne våningar. Den undre: Stuga, förstuga och kök. Den övre: Boningsrum inrett samt förstuga och brotvind över köket. Tarvar följande förbättringar:

Underpanel i undre stugan anskaffas, upptages till	20Rmt
Köksdörren tätas och spiseln i köket repareras för	4Rmt,
Panelen i förstugan omdrives samt likaledes golvet samt trappan klädes för	3Rmt 50sh
Förstugedörren klädes med bräder	2Rmt 76sh.

Reparation å sex stycken fönster med nya bågar och fogningar utvändigt samt understycket å södra sidan nytt, och 4 st fönsterrutor, kan göras tillsammans för 14Rmt

Taket på hela stugan omtäckes med stickor för	25Rmt.
Pipan rappas samt ny stege anskaffas för	5Rmt.
Stenfoten omlägges samt jorden undantages å södra sidan	5Rmt

SUMMA: 79Rmt 25 öre

No 2 **Ladugården**: 75 fot lång, 17½ fot bred, 14½ fot hög. Inrett till fähus, loga, sädeslada, och 2 foderlador. Tarvar

Tvenne nya dörrar och dörrtröskel å den norra sidan vid fähuset	3,5Rmt.
Väggen repareras å södra sidan vid fähuset samt en list vid logen å södra sidan	1,5Rmt

SUMMA: 5Rmt

No 3 **Sädesboden**. Alla knutarna brädfordras. Kan göras för 6Rmt.

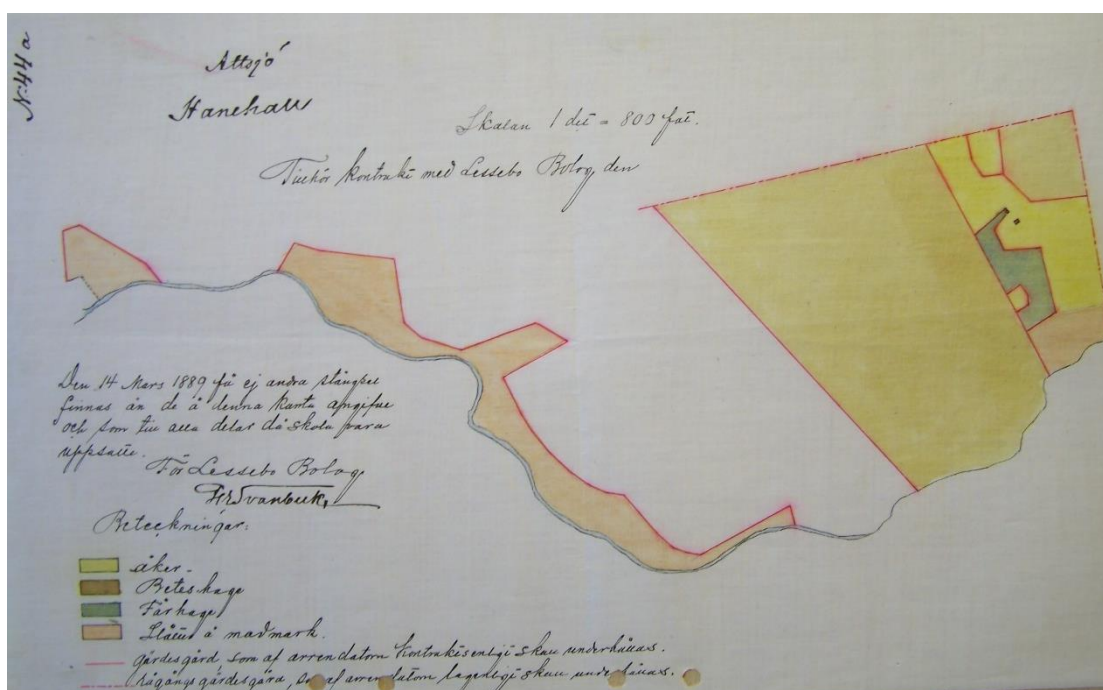
Tillsammans å husen 90Rmt.”

Anmärkning: På södra sidan å ladugården finnes ett fårhus 13 fot i fyrkant med snedtak i gott stånd. Likaledes på norra sidan vid sädesladet, finns ett hus 13 fot långt och 9½ fot brett med snedtak i gott stånd samt en vedbod med oskrätt timmerverk till väggarna. Dessutom fanns 733 famnar gärdesgårdar gränsande mot Hovmantorp och Kvarnaryd, som skulle underhållas. Att iordningställa dessa skulle kosta sammanlagt 23 Rmt och 6 öre (223 famnar å 3 öre för halvgoda och 265 famnar å 6 öre för de odugliga gärdesgårdarna). Slutligen redovisades att alla reparationer kostade 120 Riksmünt 56 öre och att allt borde vara färdiggjort inom ett år. Hösten 1873 återvände Anna hem till Hanahall, nu med maken Gustav och deras ettåriga dotter Maria, men paret fick starta i en uppförsbacke. I nederkanten av syneprotokollet efter hade följande kommentarlagts till: ”Torparen Gustaf Magnusson är nu tillsatt och ansvarar för ovanstående reparationer.” I stort sett allt behövde repareras både ute och inne.

De första åren höll familjen sig med piga. En av dem var Eva Nilsson från Johanstorp. Kvinnorna på Hanahall, Kvarnaryd och Johanstorp hade under årtionden hållit ystagillen tillsammans och starka band hade knutits mellan dessa torp, som alla låg långt borta från Attsjö by. Med granngården Holmahult i Herråkra hade familjerna på Hanahall också en nära relation under flera generationer. Under tre år 1882 - 1885 anställde Gustav en dräng på torpet. För att ägarna till Hanahall inte skulle riskera att förlora pengar, blev Gustav 1883 tvingad att skriva på en förbindelse som garanterade att arrendekontraktets villkor uppfylldes, dvs. åkerjorden måste brukas och byggnaderna hållas i stånd. Åryd bruk krävde en säkerhet på 500 kronor, en stor summa pengar vid denna tid, som utgjordes av den växande grödan på torpet värderad till 260 kr, dessutom av två kor med ljusa hjässor, 4 respektive 6 år gamla och värda 70 kr samt 65 kr, två bruna kalvar ett respektive ½ år, värda sammanlagt 45 Kr och slutligen två grisar å 30 Kr. När Gustav Magnusson den 1 maj 1883 undertecknade dokumentet hemma på Hanahall, var det m.h.p.p., dvs med handen på pennan. Så gjorde man om fullmaktsgivaren inte själv kunde signera, t.ex. på grund av sjukdom, utan lät någon annan underteckna i hans ställe. Ett annat alternativ är att undertecknaren inte var skrivkunnig. I äldre tider när detta var mycket vanligt, skrev man bara med sina initialer, medan en skrivkunnig präntade för- och efternamn

på ömse sidor om versalerna. Eftersom Gustav fortsatte att bruka torpet, verkar det som om han var frisk men inte kunde skriva. I februari 1886 fyllde Gustav 50 år, men pengar för att anställa en dräng saknades. Familjen måste själv klara av att bruka torpet.

Tre år senare kom nya krav från Lessebo Bolag, som låtit göra kartor över sina gårdar och torp. Röda markeringar visade alla stängsel, som arrendatorerna måste uppföra och underhålla fr.o.m. den 14 mars 1889. På kartan ser man att Hanahalls boningshus var omgivet av åkrar. Sydväst därom fanns fårhagen och västerut skogsmark där kreaturen fick beta. Längs Fibleån fanns våtmarker där värdefullt kärnhö skördades, men samtidigt krävdes många löpmetrar stängsel, som var tidsödande att sätta upp och underhålla.

Karta Hanahall 1889. Kronobergsarkivet: Åryd bruksarkiv, Fastigheter Åryd, F8a:1.

Den 23 januari 1889 intygade Gustaf Magnusson på Hanahall att han hade mottagit ett par oxar från Lessebo Bolag. Båda oxarna var fem år och var värda 135kr respektive 115kr. Torparen förband sig att sköta dem omsorgsfullt och närhelst Lessebo Bolag så fordrade, skulle de omedelbart återlämnas. Då skulle oxarna undersökas av en godkänd värderingsman, vilket Gustav skulle betala. Om djurens värde hade minskat, måste torparen betala skillnaden, men om värdet däremot hade ökat, skulle han gottgöras. Fem procent av oxarnas värde skulle årligen betalas till Lessebo Bolag. "Försäkras, Åryd den 23 januari 1889, Gustaf Magnusson, m.h.p.p., torpare å Hanahall." De sista åren i livet, verkar Gustav inte ha varit fullt arbetsför, eftersom äldste sonen Johan den 14 mars 1896 tog över de bägge oxarna, för att användas enligt samma villkor som fadern hade haft. Johan var då myndig.

Den 16 mars 1899 dog Gustav Magnusson 63 år gammal och Anna blev vid 45 års ålder ensam med sju barn. Äldsta dottern Maria var gift med skomakare Sandberg och myndige sonen Johan Magnus bodde hemma. De omyndiga barnen var Claes Emil f. 1879, Carl Oskar, f. 1883, Adelina Mathilda, f. 1885, Per August, f. 1887 och Ester Helena, f. 1891. Som förmyndare utsågs handlaren Johan Peter Karlsson i Attsjö, som närvarade vid förrättningen. Dödsboet som uppgavs under ed av änkan, antecknades och värderades av J.P. Karlsson i Attsjö och C.P. Carlsson i Holma i Herråkra socken. Bouppteckningen var ingen munter läsning. Den ger ett intryck av att bostadens inventarier var lågt värderade; endast 53 kr inklusive den avlidnes kläder för 20 kr. Dessutom ägde den avlidne ett enkelt fickur, värt en krona. Som tidigare berättats hade Gustav varit tvungen att sätta kreaturen och alla yttre inventarier som pant, ifall han inte skulle ha råd att betala arrendeavgiften till Lessebo Bolag AB. Beloppet var nu 210 kr. Detta tyder på att Gustav inte hade klarat av att betala hela det årliga arrendet. Bouppteckningsmännen värderade Hanahalls yttre inventarier till 235 kr. När Lessebo Bolag fått sitt, återstod 15 kr till familjen av vad kreaturen och alla arbetsredskap var värda. Bland skulderna var reversen till Olof Petersson på Kvarnaryd den största posten med 176 kr, vilket speglar hur nära dessa granntorp hade stått varandra under många decennier. Handlaren J.P. Karlsson i Attsjö hade beviljat familjen kredit trots att han visste hur dåligt ställt de hade det. Eller var det kanske just på grund av detta? Själv var han född nödåret 1868 och visste vad det ville säga att gå och lägga sig hungrig. Lessebo Bolag AB krävde ytterligare 30kr i räntor på de arrendeavgifter, som Gustav inte hade haft råd att betala. Kostnaden för begravningen uppgick till 65 kr. Det var viktigt både för familjens anseende och för att hedra den döde, att kunna bjuda på ett redigt begravningskalas med mat, öl och brännvin. Eftersom de sammanlagda skulderna uppgick till 358 kr och tillgångarna var 68kr, blev underskottet 290kr.

När fotot togs var Anna alltjämt rakryggad och mörkhårig, här klädd i sina svarta finkläder. Den vackra blusen i lystertyg var sydd med veck och puffärmar och kjolen avslutades med en bred bård som nästan nådde golvet. Det ser ut att vara Annas stora svarta finschal som hänger över bakre delen av bordet. Rummet hade tapetsrats i vågade storblommiga tapeter som till viss del skymdes av en blommande nattens drottning. Över breda golvplankor låg hemvävda trasmattor med karaktäristiska svarta ränder. På det trebenta pelarbordet nära fönstret trivdes den stora Aspedistran utmärkt och duken hade smyckats med broderade munkabältestjärnor.

Foto: Iris Holmberg

Äldste sonen Johan Gustafsson gifte sig i september 1899 med Emma Charlotta Ahl, från Notebäck och två månader senare flyttade familjen till torpet Askenberg under Wret säteri i Dädesjö, där Johan blev torpare. Anmärkningsvärt är att han som torpare höll sig med dräng 1901 - 1906 och att Johan 1907 dessutom uppges vara arrendator på Hanahall. Kanske var det för att hjälpa sin mor och sina yngre syskon på Hanahall att skaffa husrum och försörjning. Johan och Emma Charlotta fick tio barn. När Johan dog 42 år gammal blev hustrun 1921 ensam med nio minderåriga barn, men lyckades att både hålla ihop familjen och behålla torpet inom familjen. De ställde upp för varandra.

Klas Emil, som var nästäldsta sonen på Hanahall, hade vid fjorton års ålder konfirmerats i Herråkra. Dit var det närmare än till Furuby. Sjutton år gammal flyttade Klas till Dädesjö och tjänade som dräng under ett år. För övrigt bodde han på Hanahall och hjälpte till att bruka gården, men arbetade också som skogsarbetare för Lessebo Bolag. När tredje äldsta sonen Karl var 19 år, skrevs han in vid 8:e artillerikompaniet i Karlskrona i januari 1903. Fyra år senare lämnade han det militära som korpral. Därefter antecknades Karl som arbetare och sökte årligen frejdebrev hos prästen för att kunna ta anställningar på olika ställen i Sverige. Han bodde under många år på gården Lillaryd i Herråkra. Yngsta sonen Per August konfirmerades 1902, arbetade först på Hanahall, blev sedan skogsarbetare, gifte sig och bodde några år på Kvarnaryd hos sin syster Mia, som var gift med skomakare Sandberg. Sladdbarnet Ester Helena flyttade 1908 till Herråkra. Då var hon 14 år. Gustav och Annas dotter Adelina Mathilda tjänade som piga under några år, men återvände därefter hem och dog på Hanahall bara 30 år gammal.

Klas Emil Gustavsson och Johanna (Hanna) Johannesdotter blir ägare av Hanahall 1909.

I slutet av januari 1906 tog Klas från Hanahall ut lysning med Johanna Johannesdotter (Hanna) från torpet Johannesdal. Då var Klas 27 år och den blivande bruden fyra år äldre. Det var Hannas föräldrar som hade brutit och brukat torpet. 1898 hade hennes far dött i lunginflammation och nu var slutet nära för mor Anna Stina. Tre dagar före bröllopet somnade hon in. Boningshuset på Johannesdal var relativt stort och i mars Karl Peter Samuelsson och Ida Karlsson. In som hyresgäster. Året därpå sålde Tingstad Trävaru AB ett stort antal torp och gårdar i Furuby socken. Johannesdal var ett av dem, men ingen lade något bud eftersom huset var dragigt och jorden mager. I stället köpte hyresgästerna Karl och Ida torpet Lyckans höjd under Attsjö Norregård, dit de flyttade 1909. (Mer om Hanna Johannesdotter kan du läsa under *Norregård, Torp. Berättelser.*)

Klas högsta önskan hade alltid varit att bli ägare till Hanahall, som familjen hade brukat och bebott i mer än hundra år. Hannas familj på Johannesdal hade under alla år levt sparsamt och ekonomin var god. Det reella värdet av överskottet vid faderns bouppteckning var drygt 400 kronor och Hanna var föräldrarnas enda arvinge. Dessutom hade Klas förvärvsarbetat under mer än tio år och hade säkert kunnat spara ihop en del pengar. Efter bud och motbud, slutfördes affären och för 2200 kronor blev Klas ägare till Hanahall. Den 18 oktober 1909 flyttade han hem tillsammans med Hanna och barnen Edit och Henning.

*Hanahall 1909. Klas Gustavsson med sonen Henning och hustrun Hanna med dottern Edit.
Foto: Hemmesjö hembygdsförening.*

Gården var på 52 hektar men skogen var dålig eftersom mycket var sankmarker, men Klas var en driftig man. Han dikade ut mycket och skogensarealen ökade efterhand. 1934 dog han bara 55 år gammal på grund av magcancer. Då var yngsta dottern 14 år.

*Skogsbruk. Granplantering. "Lisa i Ryd" från Magersryd N° 2 från vänster,
Edith från Hanahall kvinnan längst till höger i bild. Foto: Iris Holmberg*

Hanna har ord om sig att vara en snäll och ordentlig och redig människa. Förutom att sköta hem och barn och kvinnoarbetena på gården, så var hon hemsömmerska. Hanna klarade också av att sy kappor och jackor, något som sockenskräddaren tidigare hade ansvarat för. Barnbarnet Iris berättar att farmodern sydde mycket och att folk kom hit till Hanahall för att prova och maken Leif har hört från sin mor att hon som barn var en av dem. Antagligen har Hanna själv förfärdigat den svarta finklänning hon bär på kortet. Svärdottern Agnes har berättat hur välkommen hon kände sig när hon flyttade in på gården.

*Hanna på Hanahall.
Foto: Iris Holmberg.*

Efter att Henning hade gift sig flyttade Hanna och dottern Signe upp på andra våningen, där det fanns ett rum och ett litet kök. Signe hade varit sjuklig under många år, men när modern hade dött flyttade hon till Växjö och arbetade på syfabriker. Signe skaffade en blå Huskvarna velociped Novolett och ganska ofta kom hon knattrandes hem till Hanahall för att stanna ett par nätter. Ibland hade hon stuvbitar med hem och svägerskan Agnes sydde kläder till sina tre flickor medan Signe sydde kläder till deras dockor.

Familjerna på Hanahall och Holmahult turades om att åka till posten i Herråkra. Den 15 november 1947 när Hanna var på väg till sina grannar för att hämta posten fick hon en stroke och blev förlamad på höger sida. Talet kom tillbaka men inte muskelfunktionen och hon lärde sig aldrig gå igen. Hanna vårdades på sjukstugan i Lenhovda och dog där den 12 februari 1948. Den sista natten, när hon somnade in för gott, vakade Henning, Hilding, Signe och Gerda över henne. Deras mor blev bara 64 år gammal.

Foto: Iris Holmberg

Henning bodde i stort sett hela sitt liv på Hanahall, förutom att han ett tag var dräng på granngården Holmahult. Vintertid körde han ut stockar ur skogen med häst, sommartid skötte han sin egen skog och jordbruket. Henning och Fritz på Lyckans höjd jobbade mycket ihop i

skogen, Fritz fällde och Henning körde ut stockarna. Båda arbetade för Åryd. Uppklädda i kostym, vit skjorta och slips hade vännerna som arbetade i skogen samlats på Hanahall för att ta sig ett glas. Längst till vänster Elis Lundell från Kvarnaryd och på ömse sidor om Henning, som håller upp, sitter Torsten och Fritz från Lyckans höjd, därefter Gustav Karlsson från Sköntorp, som ofta hjälpte till att tröska och slakta på gården. Längst till höger syns Hilding på Hanahall.

Samtliga foto: Iris Holmberg.

Hanahall har alltid varit den naturliga samlingspunkten för Johannes Zackrissons ättlingar. Här ror Henning ut sin farbror Karl på Holma sjö. I fören sitter Hennings kusin Britta.

Syskonen Astrid, Hilding, Gerda, Signe, Edit och Henning träffas på Hanahall sommaren 1957. Edit och Astrid bodde i Stockholm. Edit hade fiskaffär medan Astrid jobbade som snabbköpskassörska. Gerda var föreståndare på skolkök i Växjö. Familjen köpte loss en tomt från Hanahall och byggde en jaktstuga som också användes som sommarhus. Hilding som var snickare byggde ett litet hus vid Evedal och senare ett större hus inne i Växjö. Gerdas man var också snickare och de jobbade tillsammans, bl.a. högt ovanför Växjö när de arbetade med att bygga domkyrkans två spiror. I bakgrunden syns några av Hennings åtta bikupor.

Henning Klasson och Agnes och deras tre döttrar Ingrid, Iris och Gunnel.

Midsommar 1946 gifte Henning på Hanahall sig med den tio år yngre Agnes Karlsson från Möcklehult gård i Dädesjö. Här med sina tre flickor.

Foto från 1959

Iris berättar och visar kort från barndomen:

- I "Leket" hade vi var sin lägenhet med trädgård och vi höll så fint både ute och inne. Jordgolvet sopades och vi hade ordning på våra husgeråd; fina koppar utan öron, tallrikar, fat, grytor, burkar och kaffekokare. Hit drog vi ut våra dockor och nallar. Vi, det var storsyster Ingrid och jag och vår kusin Ann-Sofie från Linköping. Hela somrarna bodde hon och moster Berta på ovanvåningen. Jämt lekte vi och hade det ju så roligt. Grundstenarna från den gamla 1800-tals ladugården användes som spisar och där lagde vi en massa olika maträtter. Handlade gjorde vi i Kvarnaryd, rödklövern på den lilla

lyckan blev bullar och de lila väddblommorna var muffins. Ibland var vi med pappa och drog nät på sjön. Då passade vi på att handla strömming (gäddnate) och isterband (vass som klipptes av i små bitar). Våra ladugårdar fanns på skogsvägarna, där stenar och kottar blev till boskap. Här ovan står moster Berta med kaffekanna och blombukett, framför henne är jag med min vattenkanna medan Ann-Sofie, med rosett i håret, och Ingrid står och håller var sin kattunge.

System Gunnel hos hönsen 1961.

-Mamma sålde ägg och innan de började skicka i väg mjölken kärnade hon smör, som hon också tog med sig till affären i Herråkra. Hon bakade matbröd och bullar, men köpte kakor, tårter och knäckebröd av brödknallen, som hade med en liten skåpbil och på höstarna kom sillaknallen. Mattsson åkte runt och sålde underkläder, tyger och klänningar till små barn medan Borstaknallen vandrade till fots och bar på sina borstar som var handgjorda. Om hunden skällde blev han jätterädd och övernattade gjorde Borstaknallen i stallet eller på en madrass på köksgolvet, längre in i huset ville han inte gå.

-Det har alltid varit en speciell känsla att komma upp till Kvarnaryd. Där var ljus och högt och fint och så mycket blommor, på ängarna och åkrarna och längs vägen. När vi skulle plocka blommor, så gick vi alltid dit. Nu för tiden är det nostalgi att gå där uppe och titta. Pappa arrenderade åkrarna och hade sina maskiner i logan. Jag minns hur vi plockade potatis och räfsade hö vid Kvarnaryd. När korna betade där uppe var de tjudrade och då måste man flytta dem så de fick nytt gräs att beta. På fotot flyttar moster Berta och jag korna. Arrendet hade far kvar till slutet av 1960-talet.

-Några hundra meter in i skogen räknat från Kvarnaryd ligger en åkerlycka som heter Fälleylyckan och som vi också skötte. Där tog vi hö men skogsvägen var så smal att det var svårt för hästen och slåttermaskinen att ta sig dit. Ingrid körde höräfsan, vi andra räfsade och stackade höet. Att sedan köra hem hölassen var knöligt på den lilla gropiga vägen. I närheten av Fälleylyckan ligger en rätt så djup varggrop som det nu för tiden växer träd i.
Fotot från Hanahalls Mosse med Holmasjö i bakgrunden.

Iris berättar: -De fyra första åren gick vi i skola i Herråkra och dit var det ett par/tre kilometer. Min storasyster Ingrid måste gå till fots till skolan och följde då en liten stig längs sjön. Jag som var tre år yngre blev däremot hämtad av skolskjutsen, men från och med tredje klass skulle jag gå ner till Holmahult. Ibland hade jag tur och kunde åka dit med pappa, när han körde med hästen för att lämna mjölkkanorna. Klass fem/sex gick jag i skolan i Lenhovda, men högstadiet fanns i Älgshult drygt 3 mil bort. Varje morgon cyklade jag till Holmahult. Där plockade skolbilen upp mig och cykeln, som chauffören slängde av i diket i Herråkra. På eftermiddagarna plockade jag upp cykeln ur diket och cyklade hem. Om det inte gick att cykla pga. av snö, måste jag gå till Hanahall och bära min tunga skolväska.

Iris i väder som passar bättre för skidor än för cykel.

-Två gånger om året körde pappa till kvarnen i Ramnåsa med häst och vagn och ibland följde vi med och satt där oppe på säckarna. Matsäck hade vi med oss. Under tiden som de malde, och det tog ju några timmar, så var vi där och lekte och hade det så roligt. Och så brukade vi gå upp till Ramnåsa och se om där hade hänt något nytt. Och så åkte vi hem med hästen igen. Det blev en liten utflykt.

Henning var intresserad av biodling och hade åtta kupor. Förfadern Johannes Zackrisson hade haft samma intresse men ägde bara 1 1/3 bikupa.

Pappa Henning körde aldrig bil, men liksom sin syster Signe skaffade han en blå Huskvarna velociped Novolett. Den 13 april 1980 köpte Henning en traktor i Växjö, det kommer Iris och hennes man Leif ihåg, för det var samma dag som deras son Ola döptes. När man ändå var i stan, så var det ju lika bra att få traktorn med sig hem. Henning lärde sig själv att köra den och det gick bra trots att han inte hade något körkort. Två år senare flyttade han och Agnes till Växjö och bytte bostad med Iris och Leif, som övertog Hanahall i november 1982.

Iris och Leif Holmberg och fem söner på Hanahall

Leif Holmberg föddes i Lenhovda men hans föräldrar kom från Hult i Herråkra och där firade familjen alltid jul. Leif hade inga syskon, men bodde på somrarna och under storhelger hos mormor Gerda på Hult Södregård i Herråkra och där var det full fart. I bottenvåningen bodde nämligen Leifs jämnåriga kusiner Tommy och Göran. Den första lek han minns var att de brummande sprang runt som bilar med grytlock som ratt. När de sedan fick en gammal Plymouth, köpt på en bilskrot för 25 kronor, var lyckan fullkomlig. Bilbatteriet avlägsnades och sedan fick pojkarna skruva och dona. Leif hjälpte till på gården också. I tioårsåldern fick han börja slå med lie och lära sig köra häst, först med höräfsa och senare köra ut massaved från skogen vintertid. Nu började han att själv cykla till mormor, sedan blev det moped och därefter körkort. Bilar har alltid funnits i Leifs liv. Han har kört taxi, lastbil och ambulans, men framför allt läkemedelstransporter. Iris och Leif lärde känna varandra i Virserum på en danslokal som låg på en grusås och därför kallades för *Kärringaryggen*. De bosatte sig till att börja med i Växjö, men det kändes perfekt för Leif när han och Iris innan jul 1981 flyttade till Hanahall med sönerna Henrik och Ola. Där fanns stillheten och lugnet och fåglarna.

Lördagen den 8 januari 2005 hade Iris kört till Växjö för att storhandla. När hon kom ut till bilen med alla sina kassar så blåste det bra. På hemvägen ökade vinden ännu mer. Hon närmade sig hemmet, men strax innan avtagsvägen till Hanahall låg ett träd tvärs över vägen. Iris vände om mot Attsjö för att sedan köra den lilla skogsvägen hemåt. Hon berättar: - Då hade det börjat blåsa riktigt ordentligt. Det var ju egentligen inte klokt att köra då, men det gjorde jag i alla fall och kom så långt att jag kunde se hem. Uppe på gränsen mellan Kvarnaryd och Hanahall låg en jättetall rakt över vägen. När jag såg hur de andra tallarna gungade blev jag rätt skraj, men klev ur bilen, klättrade över tallen och sprang hem. Leif var ju hemma och hann ta motorsågen och såga upp tallen, så att han kunde köra hem bilen. Och det var tur det, för nästa morgon hade det ramlat många tallar där uppe och om bilen stått kvar, så hade den varit helt förstörd. När vi vaknade nästa morgon var det så besynnerligt ljusst i sovrummet. Vi tittade ut och såg en helt annan värld. Överallt låg gamla oxlar och björkar huller om buller, men värst var det ner mot sjön. Den mycket höga gamla granskogen, som innan hade tagit så mycket av ljuset, stod där inte längre. I stället såg man himmeln. Åt alla håll på ägorna hade träd blåst omkull, framför allt tallar. Och de ensamma träd som orkanen Gudrun lämnat stående, skulle inte klara nästa storm, så dem sågade vi ner. På ett sätt hade vi tur, för mycket av skogen som föll var gammal och skulle ändå skördas, men det är mycket svårare och farligare att ta hand om träd som fallit jämfört med skog på rot. Två år senare kom stormen Per.

Leif minns också orkanen Gudrun. När blåsten började ta i tog han en sväng nedåt sjön och passerade husbilen, som hans gode vän från Tyskland hade parkerat vid stugan, helt nära en stor gammal oxel. På Leifs uppmaning flyttades bilen till en vändplats längre bort och det var tur, för precis där bilen tidigare hade stått låg trädjätten följande morgon med rötterna i luften. När Iris kom hemspringande efter sin vådliga bilfärd, hade Leif inte hunnit bli speciellt orolig. Beväpnad med en motorsåg begav han sig väg för att såga upp den stora tallen som blockerade vägen för bilen. Nu var det Leif som blev rädd. Tallarna gungade olycksbådande i vindbyarna. Hela tiden kändes det som att han behövde ha ögon i nacken, för att se till att inget träd kom

nerramlade över honom. Överallt i skogen brakade det när granarna föll ikull. De vek sig och föll, det ena trädet efter det andra som dominobrickor. Leif hade svårt att tro att det han såg var sant. Nästa dag stack stubbar upp ur marken medan granarna låg huller om buller. Gudrun avverkade 700 - 800 träd på Hanahall, mest gran men också tallar och lövträd. I fjorton dagar var familjen utan ström, men klarade sig bra. Man eldade i husets två kaminer och lagde mat på den gamla vedeldade köksspisen. Kor som behövde mjölkas hade man inga och vatten fanns i gårdsbrunnen. Telefonerna fungerade inte, men efter ett par tre dagar var vägen farbar till Herråkra. Pojkarna började skolan igen och det gick att köra bil till affären för att köpa mat och stearinljus och batterier.

Masten för mobiltelefoni hade blåst ner, men då satte man upp en sändare i kyrktornet i Herråkra och så fungerade mobilerna igen. Det tog mycket längre att få tillbaks fast telefoni. Efter två veckor utan ström, placerade Eon ut en generator som försörjde Holmahult och Hanahall med el. Efter sammanlagt en månad var ledningarna lagade.

Efter flytten till Hanahall 1981 utökades familjen Holmberg med Daniel, som kallas Dala, och fem år senare med tvillingarna David och Simon. Nu fyrtio år senare har Iris och Leif också sex barnbarn. Gemensam nämnare för Leif och en av sönerna är jakt och förutom Hanahall arrenderar de mark från Södra skogsägarna. Efter fem pojkar fick Iris äntligen en flicka, äldsta barnbarnet Love-li, som liksom flera andra i släkten har en konstnärlig ådra.

Till glädje för många, är flera av familjen Holmbergs fem söner musikaliska. För en sex sju år sedan ordnade de en musikfestival på en av Hanahalls åkrar, kallad *Åkerfestivalen*. Sommaren 2022 var det dags igen och sönerna satte i gång "*Hanahall balunsen*". Bland andra band uppträdde *Rött med vita knutar*, där tre av Iris och Leifs söner spelar. Man lyssnade till musik, grillade kött, fixade sallader och bröd och i carporten var det konstaterligt. Bland dem som ställde ut fanns Love-li. Drygt sjuttiofem personer i åldrarna ett till åttio år roade sig långt fram på småtimmarna och vissa besökare dröjde sig kvar ännu längre. Det skvallrade tre husvagnar och sex tält om.

Den djupa känsla som familjen känner för Hanahall manifesteras i *Hymn för Hanahall* komponerad av Dala (Daniel Holmberg). Namnen från 1836 år Lagaskiftesprotokoll på torpets åkrar och lyckor blir till poesi, ackompanjerad av suggestiv musik som manar fram trollen ur Smålands skogar: Backåker, Nylyckan, Dalabacken, Sjöhagslyckan, Storåker, Gubbalyckan, Dillåker, Lövsalen... och på mossen ner mot Holma sjö lunkar Frigg och Freja. Så heter familjens två långhornade Highland cattle. Det är en upplevelse att lyssna till denna låt av gruppen *Inommörk*, som finns bl.a. på Spotify.

Illustration av Iris Holmberg

Källor:

Johannes Zackrissons torpkontrakt om Hanahall 1807. Lessebo Bruksarkiv, kartong 35, handling 42.

Torpsyn på Hanahall den 10 juni enligt Konga häradsrätts utslag av den 15 december 1842. Lessebo Bruksarkiv, Kartong 35, handling 45.

Bergsrådet J.L. Aschans skrivelse till Kunglig Maj:t och Göta hovrätt den 17 februari 1844, vari Aschan yrkar att torpare Johannes Zackrisson ska vräkas från Hanahall i Mars 1845. Lessebo bruksarkiv. Kartong 35, handling 47.

J. P. Anderssons arrendekontrakt angående Hanahall juni 1873. Lessebo Bruksarkiv, kartong 35, handling 43.

Torpsyn på Hanahall den 22 juli 1873. Lessebo Bruksarkiv.

Gustav Magnusson ställer säkerhet för att arrendekontraktet skulle fullgöras, 1883. Lessebo Bruksarkiv, Kartong 35, handling 44.

Ekonomisk syn på torpet Hanahall den 27 september 1900. Lessebo Bruksarkiv, kartong 35, handling 46.

Karta över Hanahall 1899, Kronobergsarkivet: Åry bruksarkiv, Fastigheter Åryd, F8a: 1.

Gustav Magnussons intyg att han tagit emot ett par oxar från Lessebo bruk 1899.

Köpekontrakt för Hanahall den 18 oktober 1909. Iris Holmberg.

Stefansson, Bodil. En man som hetade Glader. 2017.

Arkiv Digital: Kyrkböcker och Bouppteckningar.

Bouppteckning efter Zackris Persson FII:5, sid 345, 1785 – 1786.

Bouppteckning efter Cajsa Andersdotter FII:39, sid 619, 1854 - 1855.

Bouppteckning efter Johan Magnusson FII:41, sid 905, 1858 – 1859.

Bouppteckning efter Johannes Månsson FII:44, sid 1095, 1863 – 1864.

Bouppteckning efter Gustaf Magnusson FII:62, sid 495, 1899 – 1900.

Iris Holmberg och Leif Holmberg berättar den 22 oktober 2022 samt vintern och våren 2023.

Daniel Holmberg berättar våren 2023.

Stina Cajsa från Hanahall och Elias från Magersryd - nybyggare vid Chisago Lake

Stina Cajsa Johannesdotter föddes den 17 maj 1831 som nummer tre av sex döttrar på torpet Hanahall i Furuby socken. Efter konfirmationen flyttade hon till Herråkra i oktober 1847 för att arbeta som piga på hemmanet Magersryd. Två år senare var flickan gravid i fjärde månaden. Sonen Elias på stället var fadern, men föräldrarna tillät inte att han gifte sig med en torpardotter, så Stina Cajsa måste lämna gården. Den förste april 1850 födde hon en dotter hemma på Hanahall. Elias föräldrar var vittnen vid dopet. Något bröllop ville hans far inte veta av, men när Peter Hindricsson Fast dog i början av december 1850, blev Elias ägare av 1/8 mantal Magersryd och kunde själv bestämma över sitt liv. På nyårsafton hölls bröllop på Hanahall för den nittonåriga Stina Cajsa och den tre år äldre Elias. Nu var paret åttondelsbönder, precis som Vilhelm Mobergs Karl Oskar och Kristina.

Våren 1853 tog utvandringen till Norra Amerika fart i Kronobergs län och från Furuby socken reste ett 25-tal personer västerut. Redan i april gav sig den största familjegruppen i väg. Det var Anders Peter Nilsson Glader med hustrun Elin, deras sju barn från Berget i Västorp och två av hans systrar. Glader och många andra kronobergare blev nybyggare vid sjön Ki Chi Saga, precis som Kristina och Karl Oskar. Av lantmätarna fick sjön namnet Chisago Lake. I breven hem till Sverige berättades om en skogrik bygd med gott om vilt och fisk. Den bördiga jorden bestod av stenfri svartmylla och kunde köpas för en billig peng. Alla släktingar och vänner uppmanades komma efter och utlovades ett mycket bättre liv.

Amerikafebern spred sig som en löpeld. Stina Cajsas storsyster Helena var gift med Johan Magnusson. Han hade tidigare tjänat hos kyrkovärden Nils Daniel Andersson på Furuby Olsagård och därefter varit dräng hos Gladers äldsta syster Kristinas man. Båda dessa familjer förberedde sig för att utvandra 1854. På Hanahall drömde Helena och Johan om att bli självägande bönder på en stor farm i Amerika, men för dem var det omöjligt att skaffa fram pengar till amerikabiljetter. Det kunde däremot Stina Cajsa och Elias på Magersryd. Gården såldes och när ägaren på Hanahalls granntorp Kvarnaryd emigrerade våren 1853, köpte Elias stället. Under de kommande månaderna förberedde familjen sig för att utvandra. Kvarnaryd och allt man inte kunde ta med såldes och i mitten av april 1854 skrev prästen ut flyttningsattest för Elias, Stina Cajsa och ettåriga dottern Stina Maria. Den 22 juli steg de ombord på segelfartyget Cambria i Karlskrona tillsammans med många andra emigranter från Furuby. Allt vad Elias och Stina Cajsa ägde fanns nu nedpackat i två kistor. Båten lade ut från kaj och seglade söderut. Bakom sig lämnade passagerarna både det välkända och sina familjer, som de aldrig trodde sig få träffa igen.

Efter sju veckor och fyra dagar till sjöss anlände sällskapet till New Yorks hamn. Till skillnad från de flesta emigrantfartyg detta dödens år, hade inga av Cambrias 391 passagerare avlidit under överfarten, däremot hade två barn fötts ombord. Resan från New York västerut till Minnesota tog en månad. Koleran härjade i Norra Amerika och spred sig som en präriebrand bland tätt packade passagerare på tåg och flodångare, men nästan alla som seglat med Cambria kunde

återförenas med släkt och vänner i Chisago County. F.d. kyrkvärden Nils Daniel Andersson och Elias Pettersson med familjer blev närmaste grannar, när de bosatte sig vid den norra delen av Chisago Lake. På landskontoret, som var beläget i Stillwater sextio km söderut, registrerade de sitt landinnehav och köpte mark för 1 dollar 25 cent per acre. Den som hade ont om pengar väntade ofta ett par tre år med att betala för sitt "claimade land", men Nils Daniel Andersson hade det gott ställt och förvärvade snart 356 acres. Elias var vid sämre kassa och köpte 40 acres 1856 och lika mycket 1867. Jämfört med grannen var det litet, men för en åttingsbonde från det steniga Småland var det stort att äga 68 tunnland bördig mark. Nu slumpade det sig som så att i Nils Daniel Anderssons hushåll ingick en ung man som också hette Elias Petersson. För att undvika förväxlingar med grannen, lade "vår" Elias till namnet Faust efter Petersson och med tiden skrevs han oftast som Elias P. Faust.

I maj 1854 bildades en svensk lutheransk församling vid Chisago Lake. Kyrkan värnade om det svenska kulturarvet och blev en samlingspunkt för svenskarna. Här undervisades barnen under sex sommarveckor bl.a. i svenska språket, religion och Sveriges historia. När Elias och Stina Cajsa blev medlemmar i församlingen 26 augusti 1855, fanns inte dottern Stina Maria med i medlemsregistret, så hon måste ha dött strax efter ankomsten till Amerika. Redan i Sverige hade paret förlorat två barn och i kyrkböckerna från Swedish Lutheran Evangelical Church kan vi följa hur olyckan förföljde dem. Ytterligare tre barn döptes och avled kort därefter mellan 1856 - 1859. Den 24 november 1860 fick de hårt prövade föräldrarna sin högsta önskan uppfylld. Då föddes Lovisa som uppnådde vuxen ålder. Nästa dotter dog späd, men den 9 oktober 1864 föddes Maria, som fick ett händelserikt liv och levde tills hon var nittio.

Det amerikanska inbördeskriget utbröt i april 1861 och avslutades definitivt i juni 1865. Många av de svenska unga männen runt Chisago Lake stred för sitt nya fosterland på unionisternas sida. Både Anders Peter Gladers son Gustav och Elias Peterson kom att tillhöra Minnesotas tredje infanteriregemente, men under helt olika förutsättningar. Gustav Glader var en 22-årig man med höga ambitioner, som anmälde sig som frivillig hösten 1861, så fort han hade läst uppropet om att bilda ett Skandinaviskt kompani. Detta framhölls som ett mönsterkompani, men när deras officerare kapitulerade utan strid i april 1862, blev soldaterna krigsfångar. Efter drygt två månader återvände manskapet till Minnesota, där de deltog i the Dakota War, Norra Amerikas största indiankrig. 1863 transporterades kompaniet ner till den amerikanska södern och blev förlagt på osunda lägerplatser, där malarian, tyfus och rödsot härjade. Endast sjutton meniga och fyra officerare dödades i strid, medan tredje regementet förlorade 296 stridsdugliga män på grund av sjukdomar. Trots påstötningar och löften om förflyttning förblev soldaterna förlagda vid Pine Bluff ända till oktober 1864. Från och med augusti till och med november detta år smittades en stor del av manskapet och 130 av dem dog. Soldaterna som hade sett sina kamrater insjukna och dö, kände sig bortglömda och svikna av militärledningen i Washington D.C. När Gustav Gladers kontrakt löpte ut i november återvände han hem till Chisago Lake svårt sjuk i malaria. Det tog elva månader innan han tillfrisknade. Det förödande inbördeskriget skördade mer än 600 000 liv och det sista året blev det svårt för arméerna att fylla luckorna. Allt äldre män kallades in för att tjänstgöra. När den 37-åriga Elias Peterson Faust inställde sig för tjänstgöring vid Minnesotas tredje regemente den 8 mars 1865, placerades han i kompani K, som var förlagt nere i sydstaten Arkansas. Elias hade sett den förut så levnadsglade och handlingskraftige Gustav Glader återvända hem, dödssjuk i malaria.

Stina Cajsa hade förlorat sex av sina åtta barn och riskerade nu att mista även sin man och stå ensam med två små döttrar, den minsta bara halvåret. Avskedet måste ha varit svårt för dem båda. Elias Fausts möte med krigets verklighet saknade all den entusiasm som hade funnits när de första frivilliga enrullade sig 3½ år tidigare. Han placerades vid den strategiskt belägna järnvägsknuten Duvall's Bluff, som var viktig, när lågvatten gjorde det omöjligt att använda flodångarna för trupptransporter. I mitten av maj 1865 flyttades Kompani K till hamnstaden Jacksonport där general Jeff Thomson kapitulerade den 5 juni. Efter att de blivit villkorligt frigivna kunde sextusen utarmade sydstatssoldater återvända hem. I och med detta avslutades Elias Faust tjänstgöring vid Minnesotas tredje regemente.

Den 15 maj 1867 födde Stina Cajsa sonen Henry. Det måste ha upplevts som en gudagåva att också få se en son växa upp. Sina första skolår undervisades gossen i den lilla byskolan hemmavid, men föräldrarna ville ge honom de bästa förutsättningarna för att lyckas i det nya landet. Henry fick gå på high school i Marine vid St Croix River trettio kilometer söderut, något som var få bondsöner från Chisago County förunnat. Gustav Adolf College i St. Peters hade mycket hög status bland Minnesotas svenskamerikaner. Efter att ha studerat två år vid detta prestigefyllda lärosäte, gick Henry en affärskurs på *Anoka Business College* och utexaminerades 1885. Han erhöll också lärardiplom för att undervisa på high school. men ville hellre bli affärsman. Henry återvände hem till Chisago County och arbetade under tre år som affärsbiträde och assisterande postmästare i staden Lindström. Också socialt hade han framgångar och blev invald i Taylor Falls Masonic Order Lodge, dvs. Frimurarorden.

Som nybyggare hade Elias och Stina Cajsa kunnat köpa 80 acres, men med tiden förvärvades ytterligare drygt 100 acres, från Nils Daniel Anderssons familj och 80 acres från grannen i väster. Slutligen ägde de sammanlagt 330 acres bördig jord, vilket motsvarar nästan 135 hektar. På 1888 års karta över landägare runt Chisago Lake, antecknades fastigheten som "Elias Peterson Faust Estate" och var en av de största lantegendomarna i vid Chisago Lake.

I boken "History of Montana" omnämns Elias P. Faust i hedrande ordalag. Där kan man läsa att Mr. Faust blev medlem i det Republikanska paritet, så fort han hade fått sitt amerikanska medborgarskap, och valdes till olika förtroendeuppdrag tack vare sin omvittrade hederlighet. Mr Faust hade fått militär träning i hemlandet och ställde sina kunskaper till sitt nya fosterlands förfogande i inbördeskriget. Han var också en trogen medlem av den svenska lutheranska församlingen i Center City. Allt detta gav hög social status. Området runt Chisago Lake var USA:s främsta svenskbygd och många av de första invandrarna fortsatte leva som i det gamla landet och behärskade inte det engelska språket. Hemma i Småland var auktioner ett av de populäraste folknöjena. En duktig auktionsutropare skulle kunna hålla i gång snacket, snabbt rabbla siffrorna, ge svar på tal och vara skämtsam. Elias var en slagfärdig man och blev en populär auktionsutropare, som ofta anlätades. Betrodd var han också och när viktiga auktioner skulle hållas runt Chisago Lake, så var det Elias man efterfrågade.

Den 12 Sep 1885 avled Elias i sitt hem bara 57 år gammal och begravdes på Fairview Cemetery i staden Lindström. På gravstenen är "Minnesota Pioneer" inhugget. Hustrun Stina Cajsa och dottern Lovisa, bodde kvar på den stora farmen i många år, medan Maria och Henry reste västerut.

Maria bytte namn till Mabel och 1888 finner vi henne i Avon i Montana Territory. Det krävdes äventyrlust och mod, för att ge sig i väg till Montana, en värld för män. Tjugotre år gammal gifte hon sig med Charles J. Jackways från Michigan. Först i november 1889 blev Montana USA:s 41:a delstat, men var ännu Vilda Västern. Den 15 december 1890 dödades Sitting Bull vid Standing Rock i Montana och den 29 december 1890 massakrerades 300 Lakota indianer, de flesta kvinnor och barn (*Bury my Heart at Wounded Knee*).

I september 1890 begav Henry Faust sig västerut, där äventyret väntade. Efter ett halvår som affärsbiträde i Drummond i Montana blev han tjänsteman på Northern Pacific Railroad, ett eftertraktat jobb, eftersom järnvägen vid denna tid motsvarade våra dagars IT-sektor. Under två år skaffade Henry sig nyttiga kontakter och gjorde upp planer för att starta ett affärsföretag tillsammans med sin svåger Charles Jackways. Männen beslöt sig för att flytta till Ovando i den vackra Blackfoot River Valley, omgiven av berg och storskog. När postkontoret anlades 1883, fraktades posten dit vintertid av män på snöskor eller i slädar. Sommartid kom postbuden på hästrygg eller i droskor, ibland med fyrspann. US Forest Service placerade sitt huvudkontor för Blackfoot Forest i staden och Ovando växte snabbt till ett livligt handelscentrum, som servade ett omland på tolv svenska mil. På 1890-talet fanns där två handelsbodas, två järnvaruaffärer, ett apotek, hotell samt barberare och uppskattningsvis ettusen invånare. Med tanke på alla törstiga boskapsskötare och skogsarbetare, som sökte sig in till stan, var det inte förvånande att Ovando hade fem salooner.

1892 flyttade Henry, systemen Mabel och svågern Charles Jackways till Ovando. Männerna bildade företaget *Jackways & Faust General Merchandise*, som handlade med järnvaror och produkter för lantbruk. Henry skötte affärsrörelsen medan familjen Jackways byggde upp en stor fårfarm. Charles upprättade också den första telefonförbindelsen från Ovando till Drummond genom att fästa telefontrådarna på stängselstolpar och träd. Som isolering mellan tråden och stolparna användes bitar av uttjanta gummistövlar. Företaget fick namnet *The Blackfoot Telephone Company* och är ännu i dag områdets ledande telefonbolag. Telefonväxeln fanns på Jackways ranch. Alla som var anslutna betalade tio cent för att bli kopplade, antingen lokalt till Ovando eller ringa rikssamtal, och vi antar att det var Mabel som först skötte telefonväxeln

Storasyster Lovisa, som av de engelsktalande i Chisago County kallades för Louise, hade varit sjuklig i många år och 1899 beslöt hon sig för att åka till Ovando. Förhoppningsvis skulle Montanas hälsosamma högländsklimat förbättra hennes hälsa. På senhösten detta år kunde invånarna vid Chisago Lake, läsa följande tidningsnotis: - *Med sorg i hjärtat meddelar tidningen i staden Lindström att fröken Louise Faust, som hade åkt till Montana för hälsans skull, dog i sin bror Henrys hem i Ovando i Montana, förra torsdagen. Fröken Faust, älskad av sina vänner, var en dam med ädel karaktär, och man hade hoppats på att hennes hälsa, som under många år hade varit sviktande, skulle kunna återhämta sig i Montanas hälsosamma "ozones". Hennes mor som nyligen hade byggt ett hus i här i Lindström, där hon numera bor, har allas vårt deltagande. Förutom sin mor, efterlämnar fröken Faust en bror och en syster i Ovando. (författarens översättning.)* Lovisa Mathilda Faust var bara 38 år gammal när hon dog den 9 november 1899 och begravdes i Montana. Dotterns död drabbade modern hårt. Den stora farmen där de bott som nybyggare var såld. Stina Cajsa hade just byggt ett hus i Lindström till sig och dottern. De stod varandra mycket nära men skulle inte ens få vila på samma kyrkogård.

På Lovisas gravsten i Lindström står *"Saved by grace"*, kanske var det en tröstande tanke att Gud i sin nåd, låtit den svårt sjuka kvinnan somna in. Stina Cajsa hade fött tolv barn och nu förlorat tio av dem. De två återstående barnen bodde långt borta i Montana och barnbarnen pratade engelska. *"Pioneer Christina Faust"* från Hanahall dog 80 år gammal den 22 Nov 1911 i Washington County och begravdes vid sidan om maken Elias på Fairway Cemetery i Lindström.

År 1902 gifte sig Henry i Ovando och fick en son. Två år senare bildades aktiebolaget *The Blackfoot Commercial Company*, med fruarna Faust och Jackways och mor Stina Cajsa som delägare. Henrys och Charles firma inkorporerades. Det nya företaget började handla med land och gjorde stora vinster. Henry Faust tjänstgjorde som postmästare i Ovando i tio år och som kommunalråd i tolv år, två uppdrag som sköttes med den äran. Men förändringens vindar hade börjat blåsa och 1914 lämnade Henry Ovando. *The Blackfoot Railroad* i Montana hade anlagts i slutet av 1800-talet för att frakta ut timmer från de väldiga skogarna, men när avverkningen minskade, skrinlades planerna på att järnvägen skulle dras ända fram till Ovando. Då slocknade framtidstron. 1919 brann stora delar av stan ner för att inte byggas upp igen.

Henry Faust flyttade till Drummond och startade 1915 firman *Faust-Bassett Company*. Han köpte in sig i stadens förnämsta varuhus och blev ortens ledande affärsman. Som trogen republikan valdes Henry in i Montanas delstatskongress och satt i flera olika utskott. Han var socialt engagerad och bl.a. medlem i frimurarloger och den drivande kraften i *Drummond Commercial Club*. Henry, som var frånskild, gifte 1926 om sig med änkan Myrtle Willsey och fick tre fostersöner. Han ägde och var VD för *The Faust Mercentile Company*. När det stora varuhuset brann 1929, ersattes detta med en ny fastighet, som blev stadens största byggnad. Förutom allt detta ägde Henry 520 acres värdefull mark i Blackfoot Valley.

Den 13 maj 1933 hittades Drummonds mest framstående handelsman död i sin bil. Föregående eftermiddag hade Henry Faust lämnat hemmet i Deer Lodge. När han inte hade återvänt vid 19-tiden, anmälde hustrun Myrtle honom saknad och eftersökningar inleddes. Klockan tre på morgonen återfanns Henry död i sin bil på landsvägen en kilometer utanför Drummond. Det konstaterades att han hade avlidit redan föregående kväll. Vid 66 års ålder hade Henry bedrivit affärsverksamhet i Montana under 40 års tid, vilket var rekord för delstaten. Hans sista önskan var att efter sin död bli återbördad till Chisago County. I Frimurarlogens lokaler i Lindström hölls en sammankomst enligt ordenssällskapets stadgar, följt av en begravningsakt. Därefter fördes stoftet till familjegraven på Fairview kyrkogård. *"Henry J Faust. Montana Merchant & Statesman"*, delar gravsten med storasyster Lovisa.

Mable och Charles Jackways fick tre döttrar och en son. De hade arbetat hårt, investerat klokt och hade det gott ställt. När Charles dog 1926 ägde familjen bland annat en hel del land i Deer Lodge nära Drummond. Mabel överlevde en av sina svärsöner och dog 1953. Dottern som också hette Mabel tog hand om sin gamla mor, som den sista tiden vårdades på sjukhus, där dog hon av lunginflammation 90 år gammal. Nybyggardottern hade fortsatt familjens resa västerut och fick sin sista vila i staden Missoula i Montana. R.I.P.

Charlotta Ulrika och Johannes Petersson Moqvist i Chisago City

Det blev en katastrof för familjen Moqvist på Högstorp i Furuby socken när mor Martha dog i november 1849. Hon var bara 45 år. Maken Peter var elva år äldre och blev ensam med sju barn, det yngsta bara sju månader. Hälsan började svikta. Tack och lov så hade äldsta sonen Karl Johan fyllt tjugo och kunde bruka hemmanet. Fadern glömde alltmer och rörde ihop saker. På ett husförhör noterade prästen att husbonden helt hade glömt salighetsläran och något åt senare beskrevs Peter som "rudis". 1853 gifte Karl Johan sig och tog över arrendet. Fadern blev inhysse med sina yngsta barn, men kunde inte själv ta hand om dem.

Näst yngsta sonen på Högstorp, Johannes Petersson, var född 1838 och blev moderlös elva år gammal. Efter konfirmationen tjänade han som dräng på olika gårdar. Som myndig flyttade Johannes 1859 till Västtorps Truvedsgård och lärde känna Charlotta Ulrika från torpet Hanahall. När hon midsommartid 1863 blev med barn, ville de gifta sig, men var skulle det unga paret bo och hur skulle de försörja sig? Att flytta till Chisago County, som flera av Johannes syskon och Ulrikas syster Stina Cajsa redan gjort, var inget alternativ. I USA rasade inbördeskriget och alla unga män riskerade att bli tvångsinkallade. Lilljulafton 1863 dog Ulrikas far på Hanahall och på nyårsafton ställde man till bröllop för henne och Johannes. Truvedsgård ägdes av Åryd bruk och uppenbarligen var man mycket nöjd med drängen Johannes, eftersom han tilläts bo på Båtmansgård tillsammans med sin hustru. Bruket ägde också Hanahall, men där satt Ulrikas gamle morfar med ett livstidskontrakt sedan 1807 och vägrade att dö. Genom att låta Johannes bli brukare på torpet, fick man en betrodd och välvilligt inställd ung man, som på sikt skulle kunna ta över arrendet för Hanahall. Torpet var lika stort och bärkraftigt som ett hemman och kunde försörja en familj med både piga och dräng, men så kom nödåren 1867 – 1868 med kyla och torka. Skördarna blev minimala, husdjuren hade inget bete och måste nödslaktas. Som många andra i Furuby socken, valde Johannes och Ulrika att utvandra till Norra Amerika och i slutet av september 1869 tog de ut flyttningsattest för sig och barnen Ida Mathilda och Emma Carolina. Sonen som föddes i september 1867 hade plötsligt dött bara tio dagar gammal.

Resmålet för familjen var Chisago County i Minnesota. Vid södra delen av Chisago Lake hade många från Furuby, Hovmantorp och Dädesjö bosatt sig, bland andra Johannes bröder Gustav och Frans Otto Moqvist och deras halvbror Peter Johan Carlsson, som emigrerade 1853. Ulrikas storasyster Stina Cajsa och svåger Elias Faust hade anlänt året därpå och ägde en stor farm vid norra delen av Chisago Lake. De första nybyggarna hade kunnat köpa jungfruligt land till billigt pris av den amerikanska staten, men nu var all mark upptagen och priserna betydligt högre. För de mest åtråvärda markerna intill sjön, kunde man få betala 5\$ per acre. Johannes och Ulrika förvärvade en liten gård på 36 hektar strax norr om Fausts farm. Boningshuset låg helt nära landsvägen norrut. Där föddes ytterligare en dotter och fyra söner. Flera av barnen stannade kvar i Chisago County och arbetade med jordbruk. Yngste sonen Arthur Robert (1881 – 1962) arbetade på farmen 1910 och 1920, hans hustru Elisabeth A Carlsson levde 1902-1989. Två av deras söner var i livet i slutet av förra seklet.

Ulrika dog 1914 medan John Moqvist avled 1931. De sista åren bodde han med dottern Louise Moqvist Olsons familj i Rush City i norra delen av Chisago County. John blev 93 år och begravdes på Chisago Lake Cemetery i Center City, bredvid sin hustru Ulrika.

Källförteckning för berättelserna om Stina Cajsa och Charlotta Ulrika Johannesdotter:

Arkiv Digital. Kyrkböcker och bouppteckningar.

Brown, Dee. Bury My Heart at Wounded Knee. 1970.

Chudek, Robert. Find a Grave, Fairway Cemetery Lindström. The Elias P. Faust Family grave. Chisago County Historical Society. 2011.

Linn, John. Information via e-post om nybyggarna + ättlingarna i Chisago County 2022-2023.

Malmberg, Ingvar. Boendeförteckning över Attsjö. 2021.

Olin, Karl. Chisago Lake-församlingen I Minnesota. 1973.

Ovandomontana.net/history.html

Stefansson, Bodil. En man som hetade Glader. 2017.

Stout, Tom, editorial supervisor. Montana, its Story and Biography; a History of Aboriginal and Territorial Montana and Three Decades of Statehood. American Historical Society. 1921.

Sven Månsson på Nyatorp

**"HÄR UNDER HVILAR SVEN MÅNSSON FRÅN NYATORP
* 27/10 1798 † 14/12 1891
SOF I RO"**

På Furuby kyrkogård finns sex gravkors gjutna i järn. Ett av dessa restes till minne av torparen Sven Månsson på Nyatorp. Nittiotre år gammal och helt blind efterlämnade han hustru, nio barn och 178 kronor.

Efter åtta års tungt slit måste Sven Månsson och hustrun Stina Andersdotter lämna nyodlingen Källedal. Torpet hade stakats ut vintertid av C.M. Danielsson på Attsjö Södregård men flera år senare upptäckte bergsrådet Aschan att det hade hamnat på hans mark. Familjen avhystes och i stället erbjöd Aschan dem att bryta ett nytt torp i väglöst land på Kronogårds ägor drygt tre kilometer från Attsjö by. Sven och Stina hade fyra små barn och kunde inte riskera att bli ställda på bar backe utan måste acceptera villkoren i torpkontraktet som skrevs i mars 1840:

* Inom fem år skall Sven Månsson ha uppfört en stuga med måtten 9 x 6,6 m och en rymlig ladugård, röja minst 1 ½ tunnland åker samt inhägnat torpets marker.

* Efter fem friår, skall torparen utföra 1½ karldagsverke i veckan året runt på egen kost med början den 24 mars 1845.

* Den skog som fälls när torpplanen röjs, skall Sven Månsson kola, men får mindre betalt för vedkolet än Attsjös byamän, eftersom han inte äger marken.

* Endast de två första åren får skog avsvedjas och då två skeppeland.

* Löv (till djurfoder) får tas på angivna ställen.

* All olovlig skogsavverkning skall genast rapporteras till Åryd bruk

* Ingen färsk skog får användas som bränsle eller säljas.

* Om Sven Månsson och hans husfolk sköter torpet enligt angivna villkor och inte uppträder liderligt eller uppstudsigt, skall kontraktet gälla så länge Sven Månsson och hans hustru lever, men i motsatt fall måste de lämna torpet utan någon ersättning för uppförda byggnader eller utfört arbete.

* För att spara skogen, får Sven Månsson inte uppföra torpbyggnaderna av timmer från skog på rot, utan måste använda gammalt timmer från Båtsmansgårdens tidigare stall och boningshus (som stått övergivna sedan Laga skiftet). Timret transporteras till torpplanen.

* Nyodling skall heta Nyatorp.

Vid tillträdet som torpare 1840 hade familjen fyra barn; Nils Peter 16 år, Carl Magnus 13 år, Johanna 7 år, Helena 2 år och i början av 1842 föddes lilla Ingrid Maria. I januari året därpå dog mor Stina av "okänd sjuka" fyrtio år gammal. Eftersom det var omöjligt för Sven att ensam bruka torpet och ta hand om barnen, anställdes pigan Brita Larsdotter från Lenhovda. För änkor gällde sorgeåret, för änklingar räckte det med sex månader och i augusti samma år gifte han sig med Brita.

Sven Månssons liv med Brita Larsdotter och stridigheter med Lessebo bruk 1843 – 1865

När de fem friåren var tillända 1845 hade Sven Månsson fullgjort kontraktets krav. Året därpå stämde torparen för skogsåverkan inför Konga häradsrätt av bergsrådet, som krävde att han skulle avträda Nyatorp. Den 25 februari 1847 hade Aschan inkallat Daniel Nilsson och Nils Håkansson från Västorp som vittnen. Nilsson berättade om när han och inspektorn på Åryd föregående sommar hade besökt svedjelandets bygget Nyatorp för att se hur skogen sköttes. Då

upptäcktes stubbar efter femton furor som hade huggits ner några månader tidigare. Tre av stubbarna var täckta med mossor. Av spåren att döma hade träden dragits in på grannens marker och där höll två personer på att göra sågkubbar av ett par furor. I närheten fanns en sågställning där plank och bräder kunde tillskäras. Sven Månsson svarade att de fällda träden hade sågats till virke och bräder för Nyatorps byggnader, men sådant virke hade Daniel Nilsson inte kunnat upptäcka. Nils Håkansson vittnade att han hade sågat ca 300 st. plank för Månssons räkning. Största delen hade denne sålt och bara en liten del hade använts vid Nyatorp. Den anklagade torparen anförde att dessa träd hade han köpt av grannen Carl Johansson.

Sven Månsson å sin sida, hade anlitat två män att besiktiga torpet men båda var denna dag förhindrade att vittna på grund av sjukdom. Målet uppsköts. Vid sommaringet beskrevs torpet och dess ägor utförligt av stockmakare Johannes Dahl från Attsjö Norratorp och Per Persson från Ugnanäs. De räknade upp hur många träd som hade fällts och var, deras diameter och hur längesedan träden fälldes. Därefter redogjordes för exakt hur många bräder det behövdes för att renovera husen, inklusive dörr- och fönsterkarmar. Inte förrän i februari 1848 kom utslaget. Sven Månsson dömdes till 13 Rd i vite, 16 Rd i rättegångskostnaderna samt böter och skadeersättning, men satt kvar på Nyatorp. Vart år utförde han alla sina 52 dagsverken på Attsjö Båtmansgård samt kolade och levererade drygt 30-40 läster kol till Åryd bruk.

Den 5 juli 1850 kom förvaltaren Sundberg på Åry bruk till Nyatorp i sällskap med två synomän, varav den ene var nämndemannen Nils Peter Johansson från Attsjö Södregård. Sex dagar tidigare hade elden kommit lös på Kronogård ägor. Nu skulle området inspekteras och skadorna värderas. Eldens utbredning beräknades till tio tunnland och förlusten uppskattades till sammanlagt 95 Rd. Skog som avvercats till kolved hade tagit stor skada och en lada med fjorton läster kol hade brunnit upp, likaså en inrest kolmila om fjorton famnar samt två famnar tjärved. Största delen av skogen på Nyatorps marker stod kvar men var svedd och måste fällas. Jorden som sveddes av elden hade blivit försämrad till ett beräknat värde av 6Rd 32sh. Drängen Johan Nilsson på Kårestad Stom, som hade förorsakade skogsbranden, hade erkänt och var närvarande vid synen. Om allt detta har vi kunnat läsa på Lessebo bruksarkiv, men hur elden påverkade Sven Månsson och hans hustru och barnen kan vi bara föreställa oss. Kom lågorna så nära Nyatorp att torpstugan och stallet hotades? Var det fara för liv och lem? Hur länge satt den genomträngande brandlukten i och hur kändes det efteråt att bo omgiven av svedd och sotig skog? Hur branden ekonomisk påverkade Sven Månsson, vet vi inte. Fick han ersättning för sitt arbete, trots att kolet inte hade hunnit levereras till Åryd bruk? Hur mycket hade åkermarken försämrats efter elden?

Fyra år senare förrättades torpsyn på Nyatorp. Där anges att boningshuset var drygt 10 meter långt, 6 meter brett och resningen var 4 meter. Familjen bodde i förstuga, kök och dagligstuga på bottenvåningen. Taket som bestod av spånor och torv var nästan helt klätt med bräddor. Vid torpsynen hade Sven Månsson uppmanats att inreda övervåningen genom att ta upp fyra fönster, sätta in en dörr och spika upp panel. På bottenvåningen behövdes ytterligare ett fönster tas upp och fem nya fönsterrutor inskaffas.

Ladugården hade måtten 13,5 x 5,7 x 3 meter och inrymde stall, loge och lada för hö och säd, men var så dålig att det inte var lönt att reparera den till dugligt skick. I stället borde man riva och bygga nytt. Syningsmännen påpekade att Sven Månsson inte skulle hinna bygga en ny

ladugård på flera år ännu. Först måste han inreda övervåningen och reparera dagligstugan och därefter skulle Åryd bruk stämpla ut de träd som fick användas till byggnadsmaterial för att uppföra ladugården. På något sätt fick han försöka fixa så att det fallfärdiga uthuset gick att använda några år till. Vid torpsynen angavs att Sven sedan tillträdet hade röjt 3½ tunnland åker och att potatiskällaren var nästan färdig. Tjugotvå stenrör vittnade om familjens odlarmöda.

Efter tio år som dräng på olika gårdar återvände äldste sonen Nils Peter hem 1853. Fadern började åldras och behövde hjälp att försörja familjen. Nils Peter gifte sig 1856, vid 31 års ålder, med Christina Carlsdotter från Bergunda och i november föddes sonen Carl August. Tack vare Nils Peters arbetsinsats var Sven Månsson nu skuldfri. Året därpå inkasserades 178 Rd för 76 läster kol som hade levererats till Åryd bruk. Torpet höll sig med häst och tjänade 61 Rd i forlön, främst för transporter av kol från andras milor till brukets masugn och smedjor. Två år senare flyttade Nils Peter med familj till torpet Hanaholm under Furuby Hanagård. Nu slapp han vara dräng till sin far.

Nyårsafton 1859 satt skogvaktare Fritz Edlund i Åryd och författade en promemoria inför bolagsstämman. Han ansåg att brukets skogar på Attsjö Norregård och Kronogård var illa skötta. Här fanns mogen skog som borde avverkas och sågas upp. Samtidigt påpekade han att torparen på Nyatorp, hade avflängt en stor mängd granbark, vilket ledde till att träden blivit sjuka och dött och ramlat omkull. Enligt hörsägen hade detta pågått i minst tio år. Granbark kunde skalas av träden under ett par tre månader under sommaren. Den användes för att tillverka botten på tjärdalar innan dessa fylldes med furuved och brändes till tjära, men tjärbränning var ett stort projekt där flera torpare eller bönder samverkade. Granbark kunde också torkas, för att sedan delas i småbitar och användas på garverier. Bikupor på 1800-talet tillverkades av ett stort sjok granbark. Om den avflådda barken avverkats på order från Årydbruk eller om Sven Månsson gjort det för att själv sälja, framgår inte.

Edvard Gustavsson, som var skogsarbetare under många år, berättar hur detta praktiserades ännu på 1940-talet: "All massaved skulle barkas i skogen eller vid upplägget. Under den tiden det gick att flå barken, tog man vara på den. Barkflaken lades på tork ovanpå riset. När barken blivit torr så att den var skör och gick att bryta kunde man sälja den med god förtjänst. Det gav lika mycket som hugglönen." (Hemmesjö hembygdsförening, *Skogen vårt levebröd i hundra år*)

Den 21 januari 1863 blev Sven Månsson kallad till Åryd bruk, där han muntligen och skriftligen blev avskedad: "*När torparen Sven Månsson olovligen företagit de självständigheter att å torpets område bränt svedjeland föregående år och när detta ej är tillåtet av jordägaren Lessebo bolag, så varder han härmed i vittnens närvaro uppsagd till afskedande och flyttning från den 1 mars 1864.*" Varför fortsatte torpare och bönder att svedja, fast myndigheter och skogsvårdare försökte få bukt med svedjebruk? Den främsta anledningen var att svedjeråg gav flerdubbel avkastning det första året jämfört med säden på åkrarna. En annan anledning var att slippa röja sly för hand, vilket Sven Månsson ett år hade beordrades att göra och som då beräknade ta tjugofem mansdagsverken. Avhysningen verkställdes aldrig. Vid torpsynen 1865 var hela boningshuset snett, men gick inte att räta upp, för det hade satt sig för mycket. Åryd bruk hade stämplat ut virke till en ny ladugård, som Sven Månsson äntligen kunde börja bygga.

I nödårens och den stor skogsbrandens spår 1867 – 1877

När kylan 1867 följdes av värme och torka 1868, var svälten ett faktum. Sommaren 1868 drabbades Furuby och intilliggande socknar av en förödande skogsbrand. Torkan och den starka blåsten gjorde att elden spred sig i trädtopparna med vindens hastighet och femtusen man från tretton socknar deltog i släckningsarbetet. Två torp i Attsjö brann ner och det var med nöd och näppe som boningshus och stall på Nyatorp och Grytemo klarade sig. Sven Månsson förlorade fyra lador med 320 famnar madhö och 360 meter gärdesgård, sammanlagt värt 130 Riksmünt. Han var tvungen att begära förskott på den kolved han följande år skulle hugga på brännan och fick en skuld på 35Rd. Troligen måste Sven också nödslakta en del av sin boskap.

Svenska folket hungrade och svalt. Tusentals smålänningar utvandrade 1868. De fattigaste pigorna och drängarna begav sig till Danmark, ofta till fots. Bland dem fanns Ingrid Maria, Johan och Anna Sophia från Nyatorp. De som kunde skaffa fram pengar reste till Norra Amerika. Så gjorde deras storebror Nils Peter tillsammans med fru och fyra barn.

I den stora skogsbranden hade så mycket skog skadats på Attsjö Norregårds- och Attsjö Kronogårds ägor att det beräknades räcka till 1450 tolfte sågkubbar, dvs 17 400 stycken samt till 200 kolmilor. Kolbottnarna blev allt tätare och bättre för varje gång de användes och under mer än ett årtionde blev Nyatorp och Kårestad Oxhage platser där flest kolmilor restes. Det var liv och rörelse, ibland dygnet runt, när kolveden och kubbar skulle huggas till, milorna resas, tändas, vaktas och rivas. Dessutom höggs och barkades bättre träd till byggnadstimmer och furubjälkar. Två av Åryd bruks torpare, Gustav Jonasson på Attsjölyckan och Anders Petter Danielsson på Norratorp, kolade 1873 sammanlagt trettio kolmilor på Nyatorps marker. (Läs mer om detta i berättelserna om Norregården Torp och under Diverse om Kolmilor 1870.)

Sven och Brita får undantag 1878. Sonen Johannes blir torpare men utvandrar 1886.

Sven och Britas yngste son Johannes, som var född 1852, förväntades bli hemmason. Detta innebar att bo kvar hemma, avstå från att skaffa familj och i stället sörja för föräldrarna så länge de levde. Lönen var mat och kläder. Så det var Johannes som måste göra alla dagsverken på Båtmansgård och allt tungt arbete på torpet. Dessutom komma närhelst Åryd bruk budade. 1874 blev han beordrad att utföra drygt 90 dagsverken á 1,25 kr med att anlägga en väg över Attsjöbrännan för transport av kol, göra vägförbättringar i Krono/Norregårdsläget och att anlägga en ny samt reparera en gammal bro över ån i Attsjöbrännan. Året därpå utförde han "hästöksdagsverken", dvs. körslor med häst á 3 kr/dag. Största inkomsterna kom emellertid från att kola och leverera till Åryd bruk. 1875 satte Nyatorp rekord när Sven tog ut 216 kr i betalning för 154 läster kol, men av dessa var 82 kr förskotterade och torparen kom att stå i skuld till bruket flera år framöver.

1878 var sonen Johannes 26 år och nu krävde han att få bilda familj. Fadern som var 80 år och synskadad klarade inte av att bruka torpet, men innehade livstidskontraktet och därmed rätten att bestämma. En uppgörelse träffades med Åry bruk. Sven Månsson skulle lämna tillbaka torpet till Lessebo Bolag mot att han och hustrun fick årligt undantag så länge de levde av brukaren. Undantaget var väl tilltaget och utgjordes av en tunna råg, en tunna korn, två tunnor

potatis och dagligen en liter mjölk. Kontraktet reglerade också hur mycket upphuggen ved som Johannes skulle leverera till föräldrarna och hur stor del de gamle skulle ha av slåtter och äng.

När Johannes tagit över Nyatorp, gifte han sig 1878 med Lisa Carlsdotter från torpet Stenholmen i Furuby. Hon var dotter till den ryktbare jägaren Carl Samuelsson, som ägde en förtrollad bössa. Carl föddes 1821 och var son till Samuel Liten på Trångsgärde soldattorp. Fadern avskedades efter att ha skadats i samband med byggandet av Göta kanal. Tillvaron var hård men jakten hjälpte till att hålla svälten från dörren. Om man ville skjuta mycket vilt skulle man enligt gammal tro "skjuta in" sin bössa genom en kyrka. Så när Samuels pojkar hade fått sitt första gevär avlossade de ett skott från sakristian upp mot läktaren men råkade träffa en änglabild och sköt av ena benet. Far Samuel dog redan vid 46 års ålder och sonen Carl tog över torpet Stensholmen. Han kom att bli den skickligaste och mest beryktade skytten i hela socknen. Allt han siktade på träffade han tack vare sitt förtrollade gevär. Aldrig en gång hände det att han kom hem tomhänt. År 1854 hade den sista vargen skjutits i Furuby socken. Att skytten hette Carl Samuelsson var mer förväntat än förvånande.

Om Carls dotter Lisa vet vi att hon gifte sig vid 28 års ålder, födde tre barn på Nyatorp och att det äldsta dottern dog som spädbarn. Männens liv och leverne dokumenterades i skrift på ett helt annat sätt än kvinnornas. Som ett minne av flera generationers kvinnomöda på Nyatorp finns en snugga, dvs. en liten och primitiv basta för linberedning. Det måste ha varit en fröjd för ögat när den lilla linåkern blommade himmelsblå mitt inne i Attsjös skogar. Samtidigt var det ett mycket krävande arbete att själv tillverka linnetyg, som därför var värdefullt.

Nyatorps snugga är registrerad som fornlämning och beskrivs så här av Riksantikvarieämbetet "Lintorkningsanläggning, s.k. snugga, 2x1 m (ÖNÖ-VSV) med 3 sidor av kallmurad sten, intill 0,8 m h. S långsidan utgöres av ett jordfast block, ca 3m st och ca 1 m h. Botten fylld med inrasad sten, sondning ej möjlig." Foto: Ingvar Malmberg 2014.

Efter åtta år som torpare på Nyatorp med betungande undantag, beslöt sig Johannes och Lisa för att utvandra. Vårarna då förråden började tryta och utsäde behövde köpas in, var alltid besvärliga och 1879 hade Johannes varit tvungen att göra ett stort kontantuttag. 1885 var skulden till Åry bruk nästan 100 kr, samtidigt som Sven varje år kunde låna ut mer pengar mot ränta, tack vare sitt väl tilltagna undantag. I april 1886 tog Johannes ut flyttningsbevis för sig, hustrun Lisa och deras tre barn och utvandrade till Minnesota, där redan tre av hans syskon bodde. Då var far Sven 88 år och helt blind. Mor Brita var 74 år.

Samma år flyttade arrendatorn Nils Isaksson in med hustru och fyra små barn. Tack vare sitt undantagskontrakt fick Sven och Brita en tryggad ålderdom i sitt rum på övre våning. När den gamle torparen slutligen dog, visade bouppteckningen inventarier för 67 kr, däribland ett fint väggur, glas, porslin, böcker och bra sängutrustning. Sven tillhörde den gamla stammen som inte använde banker, utan i stället hade han lånat ut 111 kronor mot ränta till den betrodde nämndemannen Nils Peter Johansson på Attsjö Södregård. Sven Månsson dog 1891, Brita avled tre år senare. Hans gravkors pryder sin plats vid gravkapellet på Furuby kyrkogård.

Post Scriptum om Sven Månssons barn.

I bouppteckningen efter Sven Månsson redogjordes för var hans nio barn befann sig 1891: Äldste sonen Nils Peter hade lämnat Nyatorp för att tillträda som torpare på Hanaholm 1858. Att bo centralt i Furuby, helt nära Hanagård var något helt annat än livet i det avlägsna torpet.

Torpet Hahnaholm byggdes 1836 och låg helt nära Furuby Hahnagård i riktning mot Noblen. 1876 flyttades huset till Hovmantorp. Från 1904 ägdes stugan av familjen Holst, som 1911 byggde till ett kök nere, ett rum på vardera våningen samt en veranda 1913. Skolan expanderade och "Holstastugan" måste ge plats. 1975 flyttades den med lastbil till hembygdsparken.

Under nödåren 1867-1868 tappade familjen tron på att kunna skapa sig ett liv i Sverige och emigrerade till Chisago County i Minnesota, där många kronobergare redan hade bosatt sig. Eftersom området runt Chisago Lake var attraktivast, sökte Nils Peter sig norrut där trakten var jungfruligare och marken billigare. Han köpte land vid en liten sjö öster om Goose Lake i Fish Lake Township, där svenska talades mer än engelska. Hustrun Christina var fyrtiosex år när de utvandrade, så barnen Carl August, Emma och Ida var alla födda i Sverige. För att skilja sig från alla andra Svensson tog Nils Peter sig namnet Neander, efter morfars morfar som hade varit

kyrkoherde i Ekeberga socken. Denne härstammade från den ansedda kyrkoherdesläkten Schatelonius. Långt bak i tiden finns ledande män som Jöns Brudsson Lejonansikte, häradshövding i Sunnerbo i mitten på 1300-talet, Jöns Foglare Stensson Halvhjort af Älmtaryd på Hå i Hamneda på 1400-talet och väpnaren Håkan Mattsson Båt av Billa på 1500-talet.

Det gick bra för nybyggaren Nils Peter. Vid 1880 års folkräkning bodde familjen vid sjön som fick heta Neander Lake. På 1880 års Plat map (karta över ägorna) kan vi se att Nils Peter och sonen Carl August sammanlagt ägde 240 acres och hade byskolan nästdörrens. Deras farm värderades samma år till 500 dollars, ungefär lika mycket som grannarnas. Vid 36 års ålder gifte Carl August sig med Jennie Roos som var hans kusin och dotter till Carl Augusts farbror och namne i Sverige. Äktenskapet blev mycket kort. Trettiofyra år gammal blev Jennie änka och deras gemensamma son Eddie föddes faderlös 1893. Eddie blev soldat vid Minnesota Field Artillery och deltog därför med all sannolikhet i första världskriget. Han blev inte heller gammal, bara 45 år. Carl August och Eddie Neander vilar tillsammans på Fish Lake Lutheran Cemetery, tre kilometer söder om familjens farm. När emigrantforskaren Earl Leaf på 1980-talet inventerade alla kyrkogårdar i Chisago County, noterade han att Carl August gravsten hade brutits i två delar.

Nils Peters yngre bror, som också hette Carl August, bodde i Kosta i Ekeberga socken och hade tagit sig familjenamnet Roos. Minst tre av hans fem barn utvandrade och bosatte sig i Fish Lake Township. En av dem var dottern Jennie som gifte sig med sin kusin och blev änka. Efter sorgeåret gifte hon om sig, blev Mrs Reed och födde fyra döttrar. På kyrkogården Fish Lake Lutheran Cemetery vilar Jennies äldre bror John Roos med hustru Blenda och sonen Edvin, medan Jennies yngre brodern Otto Wilhelm Roos med frun Blanche och sonen Carl är begravda på Harris Oak Grove Cemetery, inte långt därifrån. Carl levde ända till 1985 och ättlingar till "Roosarna", som de kallades, lär ännu finnas i Chisago County.

Sven Månssons döttrar Johanna och Stina Lisa Svensdotter från Nyatorp blev gifta, som det då hette, och bosatte sig i Risinge i Hemmesjö socken. Dottern Helena flyttade till Stockholm, medan Ingrid Maria arbetsutvandrade till Danmark 1868, för att fem år senare återvända hem från Tyskland. Hon var gift och bodde i Växjö.

Syskonen Johan Svensson och Anna Sophia Svensdotter från Nyatorp, hade också hade gett sig i väg till Danmark 1868. Vid faderns bouppteckning 1891 bodde de i Minnesota, liksom yngsta brodern Johannes och hans familj som emigrerade 1886.

Således hade fyra av Sven Månssons barn utvandrat till Minnesota medan tre stannade i Småland och ett flyttade till Stockholm.

Källförteckning:

Arkiv Digital, kyrkoböcker och bouppteckningar.

Estberg, Christer. Hembygdsparkens byggnader. Hovmantorp – Furuby Årskrönika 2012.

Gustafsson, Inge. Lissing, Claes. Schön, Harald. SKOGEN – vårt levebröd i hundra år. Utgiven av Hemmesjö hembygdsförening 2001.

Leaf, Earl. Inventering av samtliga kyrkogårdar i Chisago County, 1980-talet.

Linn, John. Information om nybyggarna i Chisago County och om deras ättlingar. E-post 2023.

Malmberg, Ingvar. Boendeförteckning över Attsjö.

Stefansson, Bodil. En man som hetade Glader. Kapitel 6.

Från Lessebo bruksarkiv. Kartong N° 35:

Afräkningsböcker. G1a 1847 – 1885.

Handling 92. Syne- och värderingshandlingar. P.M angående skogen å Krono- och Norregård. 31/12 1859.

Handling 97. Uppgifter angående skogseld. 5/9 1868.

Handling 101. Arrendekontrakt med S. Månsson. Nyatorp. 24/3 840.

Handling 102. Dito med N. Isaksson. 14/3 1890.

Handling 103. Syn och värdering ang. Skada vid skogseld. 5/7 1850.

Handling 104. Ekonomisk syn med S. Månsson. 28/9 1854.

Handling 105. Dito med dito. 6/9 1865.

Handling 106. Uppgift på skador genom skogseld. 28/8 1868.

Handling 109. Konga Häradsrätts tingshandlingar. --- Bergsrådet Aschan kärande, S. Månsson svarande, ang. skogsåverkan och torpets avträdande. 2/11 1846 – 22/2 1848.

Nils Isaksson med hustrun Christina och deras barn på Nyatorp

Våren 1886 flyttade Nils Isaksson in på Nyatorp tillsammans med hustrun Christina Petersdotter och deras barn. Efter åtta år hade den förre torparen Johannes Svensson givit upp och utvandrat med sin familj till Minnesota. Hans far Sven Månsson och modern Stina var gamla och bodde kvar i gavelrummet på vinden. De levde på undantag.

Nils Isaksson var född i Tegnaby 1846 och föräldrarna var mycket fattiga. Däremot hade både farfar och morfar varit mjölnare och den sistnämnde, som hette Nils Tränk hade tjänstgjort som dragon under Karl XIV Johan under kriget mot Napoleon 1813. Arton år gammal började Nils Isaksson tjäna som dräng i grannsocknarna för att femton år senare bli torpare i Tegnaby. 1880 gifte han sig med den åtta år yngre Christina från Hemmesjö. Hon härstammade från belgiska valloner, som på 1720-talet hade invandrat till Sverige för att arbeta på småländska järnbruk. Efter konfirmationen började flickan Christina tjäna som piga på bondgårdar men avancerade med tiden. Under fyra år arbetade hon både för grevinnan Karin Cederström och för bruksförvaltare Hasselström på Åry Järnbruk. Efter giftermålet var Nils och Christina torpare, först i Tegnaby och sedan i Hemmesjö. I rask takt sattes fyra barn till världen, det yngsta bara två veckor gammalt vid flytten till Furuby socken.

I Nils Isakssons torpkontrakt med Åryd bruk kan vi läsa om de hårda villkor, som han måste acceptera för att få tillträda Nyatorp. Skatten på 78 kronor per år och brandförsäkringen på torpet skulle betalas genom dagsverken, som lönades enligt brukets prislista. Dessutom måste Nils utföra ytterligare körslor och dagsverken, närhelst hans överordnade så önskade. Bud från förvaltningen skulle omedelbart höras och utan ersättning meddelas vidare till grannarna. Torparen måste hålla väl fodrade dragare för att kunna frakta träkol, ved och timmer för bruket och hela familjen måste föra ett nyktert och ärligt leverne. Undantaget till Sven Månsson och hans hustru var betungande och bestod av en tunna råg, en tunna korn, två tunnor potatis och dagligen en liter mjölk samt upphuggen och framkörd ved, men de gamle hade också del av slätter och äng, så länge båda levde.

När Nils och Kristina tillträdde Nyatorp, flyttade de med sina små barn in i ett gammalt dragit hus. Bergsrådet Aschan hade 1840 beordrat Sven Månsson att bygga med timmer från gamla Båtmansgård, som hade övergivits vid Laga skiftet 1836. Drygt femtio år senare hade tidens tand gnagt ytterligare på byggnaderna. Boningshusets väggar behövde brädfordras och dörrarna bytas eller repareras, fönstren målas och glasrutor bytas. Taket var gammalt och skröpligt men ännu droppfritt. Bärande strukturer på ladugården behövde stöttas upp och det stora sticketaket bytas. Väggarna hos kreaturen och dörren till gödselstacken skulle kläs med bräder. Boden behövde brädfodring och en ny dörr. Enligt kontraktet höll Lessebo bruk med materialet, men Nils skulle själv utföra alla reparationer. Att försöka ställa byggnader och stängsel i ordning och dessutom försörja sin familj, medförde att det inte fanns tid att utföra alla dagsverken. Fastän Nils arbetade som undanbärare på Attsjö Ångsåg, ökade hans skuld under de följande åren gentemot bruket till 135 kronor.

I maj 1889 drabbades familjen av difteri. Det började med feber, halsont och svårt att svälja, men efter ett par dagar hostade Carl och Anna upp slem, snuvan var blodblandad och de fick andningsproblem. Bakteriegiftet spred sig och den 25 maj dog barnen sex år och tre år gamla. Kvar fanns Ingrid, Hilda och lilla Alma halvåret. Mor Christina blev gravid igen och i september 1890 föddes sonen Karl. Fast det känns som om man inte orkar mer, så gör man det.

1889 kom nya krav från Lessebo Bolag, som gjort kartor visande alla stängsel, som torparna måste uppföra fr.o.m. mars detta år. På kartan är boningshuset omgivet av åkrar och bakom stallet ligger fårhagen. Största arealen utgörs av skogs- och betesmark för kreatur. Våtmarkerna (i orange) gav värdefullt kärrhö. Drygt 3132 m gårdsgård (röd linje) samt rågångar (streckad röd linje) måste sättas upp och underhållas. Om detta försummandes ökade skulden till bruket.

Observera att kartan är upp och ner!

Foto: Ingvar Malmberg

År 1891 dog Sven Månsson 93 år gammal och efterlämnade hustru, nio barn och 178 kronor. När en av makarna dog skulle undantaget minskas med en tunna säd och en tunna potatis, men då ökades i stället Nils arrendeavgift till Lessebo bolag med motsvarande belopp. Våren 1894 dog också änkan Brita Stina.

1895 visade torpsynen att på tre av Nyatorp fyra madlador måste taken antingen repareras eller helt läggas om. I dessa lador förvarades kärrhöet från våtmarkerna tills det kunde fraktas hem vintertid, när marken var frusen och snötäckt. Eftersom äldsta sonen Carl hade dött och nästa Karl inte föddes förrän 1890, måste Nils under många års tid sköta det mesta av skogsarbetet själv.

Vid den ekonomiska synen 1900 framkom att torpstugan var i mycket dåligt skick och behövde genomgå en omfattande renovering. Helt ny takstol med nya sparrar, mellanåsar och spantbjälkar måste sättas upp och taket läggas om. Båda gavlarna måste rivas och ersättas med nya och klädseln på resten av huset skulle repareras. I förstugan krävdes nytt golv, ny tröskel och ny ytterdörr. Golvet iorstugan måste läggas om, stengrunden behövde tätas och rappas. Dessutom måste fem fönster med bågar och glasrutor bytas ut och alla fönster och dörrar målas med oljefärg. Allt detta beräknades kosta 214, 50 kronor. Källarens överbyggnad måste rivas och ersättas med en ny. En del av de gamla bräderna kunde användas till att reparera stall och ladugård, vilket också var nödvändigt. Bruket skulle stå för materialet, men enligt torpkontraktet skulle Nils utföra allt arbete och 1905 stod det nya huset färdigt.

Nils Isaksson fotograferad utanför Nyatorp 1907. Foto: Hemmesjö hembygdsförening.

Åryd bruk hade köpts upp av Tingstad Trävaru AB, som ville avyttra en stor del av fastigheterna. 1907 genomfördes en omfattande syn och värdering av dess gårdar och torp: "Torpet har ett inhägnat område af omkring 5½ hektar, varav cirka 1 7/12 hektar åker av dålig beskaffenhet samt en mosse med en areal av på omkring 3 hektar, därav ungefär hälften var odlad amt av medelmåttig beskaffenhet. Till betesmark utanför det odlade området, vilja vi föreslå hagmarken som är belägen norr om åkerområdet och har en areal av omkring 10 hektar. Det föreslagna området bör följa de gränser som finnes angivna å skogskartan. Dessutom vilja vi föreslå att mossodlingen, som förut tillhörde torpet, fortfarande får tillhöra detsamma, och föreslå vi därjämte att den slättermad, Haggholmen, vilken är belägen intill mossen sam i areal innehåller omkring 3½ hektar, även tilläggs torpet. Boningshuset var nybyggt men ladugården gammal samt i försvarligt skick. Torpet låg på ett avstånd av omkring 3½ km från Attsjö by. Vägen dit var mycket dålig och kunde endast delvis sommartid befaras med vagn. Försäljningspriset ansågs därför böra bliva 2200 kronor."

Vid fastighetsauktionen 1908 förvärvade Nils Isaksson Nyatorp för 2000 kronor. Hälften av beloppet lånade han från Sparbanken i Växjö, resten finansierades med reverser och eget kapital. I rapporterna för avverkat timmer vårvintern 1908 ser vi att Nils på block IV i Norregårdsläget av Attsjöskogarna arbetade hårt för att få ihop så mycket pengar han förmådde. Männen jobbade i lag om två. Nils var sågare medan utkörarna växlade; och var, bl.a. August Andersson från Kårestad, Claes Karlsson från Möcklehult, Carl Leonardsson från Byestad och Frans Nilsson från Attsjötorp. Lönen beräknades på timrets längd och diameter, om det var gran eller furu och vad det kunde användas till. Massaved eller pappersved gav avdrag. Den summerade förtjänsten för de olika lagen varierade från 128 kr till 642 kr. Körarna som skulle hålla med häst hade ju större omkostnader, men hur förtjänsten delades inom arbetslaget, vet vi inte. På ett förtryckt Telegrafstopsformulär redovisas att sågaren Nils Isaksson och hans körare under januari – mars 1908 levererade ett drygt dussin telegrafstolpar per månad. Dessa var mellan nio och tolv meter långa med en diameter på 16 till 19 cm. Arbetet i skogen var tungt. Nils hade haft ett hårt liv. Han var nu 62 år och hälsan började svikta. Sonsonen Göte Nilsson berättar 2021 om året 1909, då det var storstrejken i Sverige och hårda tider för arbetarna:

- Min far Karl jobbade på Sågen i Ramnåsa och när vattenflödet inte längre räckte till för att driva vattenhjulet, blev han hemskickad. Farfar som dog två år senare, var inte kry. Dom var många i familjen och hade inget att äta, men ibland kom det tjädertuppar och satte sig i röken av kolmilan och där var det lätt att skjuta dem i skymningen. Efter branden vid Nyatorp hade det vuxit upp mycket buskar längs gångstigen och där var älgarna och åt. Varje skoldag gick de yngsta barnen förbi utan att älgarna reagerade. De var så vana vid familjen att det inte var svårt för far att skjuta en älgkvinga. Han laddade det gamla hagelgeväret med en kula, för på den tiden hade de inget annat vapen. Att förvara älgköttet var inga problem eftersom det inte varade länge. Där var ju så många munnar att mätta. Och så kunde man lägga köttet i kallkällor för att det skulle hålla sig bättre. Benrester behövde man inte bekymra sig om, för ingen kunde ju veta, om det var resterna efter en självdöd älg. Det förekom en hel del tjuvjakt i Attsjö på den tiden, men det är väl preskriberat nu. "Att köra grane", betydde att man hade jagat olovandes och forslade hem älgen gömd under granris. Många sköt tjäder, hare och älg för att inte svälta. Det var en fråga om överlevnad, konstaterar Göte.

Den 31 maj 1911 dog Nils Isaksson på Nyatorp. Han efterlämnade hustrun Christina och fem barn, dottern Alma hade dött åtta år tidigare av TBC bara nitton år gammal. Ingrid var gift med arrendatorn Karl Magni Gustafsson på Tolg Södregård. Hemmasonen Karl skulle snart bli myndig medan minstingen Ivan bara var 14 år. Systrarna Hulda och Judith var 19 och 16 år. Bouppteckningen visade 213 kr i behållning och ger oss en bild av hemmet.

Som brukligt var i Furuby socken, utgjorde kreaturen det värdefullaste lösöret; 5 kor, 3 kvigor, 1 stut, 9 får och 2 grisar värderades till 960 kronor. Med hjälp av oxoket kunde man använda stuten till att plöja åkrarna. Nils skaffade extra vinterfoder från betesmark, arrenderad av Åryd brukskontor. För att bruka skog och mark fanns plog, årder, åkervält, harvar, kälkar, kärror, höskrinda och två vagnar. När man skulle åka fint användes två vagnstücken för att skyla kläderna. Bland järnsakerna märks snickeriverktyg, järnspett, sågar samt yxor och liar.

Inomhus fanns inga gammaldags väggfasta bäddar, utan i detta nybyggda hus sov man i sängar och dragsoffor. Äldre generationer hade bara använt underlakan, men på Nyatorp ägde man 24 lakan och kunde bädda fint med två lakan och moderna täcken, men när kylan satte in behövdes också de gamla dynorna och fårskinnsfällarna. Handdukar i linne var en klassmarkör och Christina hade genom åren tillverkat 3½ dussin. Dessutom hade hon en symaskin värd 10 kronor. Förr i tiden förvarades kläderna i kistor, men nu hade man dessutom en dragkista, dvs. en byrå. De bättre husgeråden fanns i skänken och i skåpet. På Nyatorp fanns två stora bord, tolv stolar och tre småbord. Dylika användes ofta till att ställa fönsterträd på och Christinas blomkrukor ansågs så värdefulla att de togs upp i bouppteckningen. Hemmet var rustat för att kunna duka ståndsmässigt vid högtider eller fest. Nu var det inte längre tal om trätallrikar som användes när Nyatorp anlades 1840, utan om riktigt porslin; bl.a. tre dussin mattallrikar och dussin desserttallrikar, tre karotter, två bringare och en soppskål. Kaffekannen, arton kaffekoppar, gräddkanna, sockerskål och kakfatet, men också de tre kaffekittlarna i koppar, visar hur viktiga kaffekalasen var för trivseln och för anseendet. Christina hade bordsdukar och servetter och kunde duka till fest med karaff och geléskål i glas. Förutom femton stycken dricksglas, fanns diverse andra glas och tjugofem flaskor, som sammanlagt värderades till 1, 25kr. På väggen ovanför den dekorativa dragsoffan hängde ett stort inglasat foto av Nils och Christina som unga. Det mörka utsirade vägguret var värt lika mycket som Nils samtliga klädesplagg, dvs. åtta kronor, men böckerna bara en krona.

Ett vältummat foto av Christina i sin vackra finklänning av lystertyg. Krukväxten på piedestalen är en myrten som kunde användas för att göra brudkronor. Sammanlagt gav Christina liv till nio barn och överlevde tre av dem. Hon dog på Solklinten i Dädesjö den 2 mars 1932.

Fotot är troligtvis taget av sonen Karl när familjen bodde på Högsby och ägs av Ingrid Stenholm.

Efter att ha sålt Nyatorp, bodde Christina och de yngsta barnen först på torpet Källeycke, därefter på backstugan Högsby 1915–1920. Om tiden där kan du läsa under Attsjö Norregård Torp – Berättelser. Julafton 1920 flyttade familjen till Dädesjö. Vill du veta mer om hur det gick därefter, läs berättelsen under Attsjö Båtmansgård - Berättelser.

Nils Isakssons och Christina Petersdotters barnbarn Göte Nilsson är nu 94 år. Efter att ha läst berättelserna om familjerna på Nyatorp, delade han med sig av egna upplevelser:

Jag var tre eller fyra år när min storebror och jag gick med kaffe till far, som arbetade med att sätta upp en gårdsgård nära vårt hus i Dädesjö. På den tiden visste man att göra stängsel som höll länge. Enestörarna som skulle bli till stängselstolpar brändes i ena änden. Granruskorna som man flätade med, rensades först och värmdes sedan över elden för att bli mjuka och böjliga. Man använde helst granens hårdaste grenar som växte längst ner mot marken. Trettio år senare år senare åkte jag dit med fru och barn för att titta på gårdesgården. Stolparna av ene som hade impregnerats genom att brännas stod ännu kvar.

Under mina barndoms somrar på Attsjö Båtmansgård gick min kusin Gunhild och jag och plockade hjortron vid Nyatorp. Vi gick upp till Lyckanshöjd och därifrån fanns det en stig genom skogen till Nyatorp, men det var ganska lång väg att gå och den stigen finns inte längre, den har växt igen. På Storevise och Lillevise längs stigen mot Kårestaån fanns öppna mader och massor med hjortron, men nu är det igenväxt med skog och inga hjortron.

Göte läste om att Sven Månsson på 1850-talet flådde bark av granarna på Nyatorp och minns: 1944 var jag femton år och skulle konfirmeras. Därför bodde jag hos min morbror i Tolg. Vi arbetade i skogen och avverkade gran till massaved. Min månadslön var 50 kronor. Träden sågades i längder om två meter och det blev väl sammanlagt cirka 30m³–40m³ massaved. Nu på försommaren gick det bra att flå granarna och jag använde en hård gren som hade tagits längst ner på en gammal gran och sedan spetsats till en kil. Med den gick det lätt att flå av barken, men snittytan var vass som rakblad och jag som inte hade några handskar fick stora sår. Framåt midsommar när barken blev seg, fick man ta till ett skaljärn. Klockan två en morgon åkte jag med min morbror till skogen och hämtade hem granbarken, som lades i en stor vagnsbod för att torka. Barken blev spröd och kördes i ett gammalt hackelseverk för att sedan packas i jutesäckar från Perstorps Ättika AB. Det var detta företag som skulle ha granbarken till sitt garveri. Morbror tjänade bra på affären, 1150 kronor, mer än vad han fick för massaveden.

Far berättade för mig att runt Nyatorp kolades det mycket. Ibland kunde där vara upp till en tio/femton man och ett russel när de hade milor på gång.

Kolning, troligtvis 1930/1940 i Lenhovda.

Fotograf okänd

Privat ägo

Kolning, troligtvis 1930/1940 i Lenhovda.

Fotograf okänd

Privat ägo

På 1990-talet var mitt barnbarn ute i skogen med sin klass och byggde en mila, Jakobsson hette han som höll i det. Han var skogsförvaltare i Växjö kommun och jag berättade för honom om Nyatorp. Jacobsson frågade mig om vi hade några bilder från när de kolade. Min far Karl hade fotograferat mycket i ungdomen, både med glasnegativ och senare med vanlig kamera och han hade fotograferat när de kolade. Far var fotograf på bröllop och begravningar och så, men det var långt innan jag blev till. Han berättade om när han fotograferade ett par gamla tanter i Skortaryd, men de var inte nöjda för "dom blev inte bra på korten". - Kameran försköner inte, sa far till dem. Alla glasnegativen försvann 1937, när mor också dog. Det blev en sådan oreda då när vi barn skingrades, säger Göte eftertänksamt, och när min far dog var jag bara 10 år och bodde hos min morbror.

Kolning, troligtvis 1930/1940 i Lenhovda.

Fotograf okänd

Privat ägo

Om du vet något om dessa bilder, vore vi mycket tacksamma om du hörde av dig till ingvarmalmbergattsjo@gmail.com

Källförteckning:

ArkivDigital. Bouppteckning efter Nils Isaksson. Konga häradsrätt FII:69(1911). Bild 4510.

Karlsson, Sigvard. Nisse på Nyatorp, hans familj och anor.

Malmberg, Ingvar. Boendeförteckning för Attsjö 1537-2023.

Nilsson, Göte. Intervjuer och telefonsamtal 2021 och 2023.

Från Årydsarkivet på Kronobergsarkivet i Växjö:

Afräkningsböcker Gla 1887 – 1890.

Arrendekontrakt med Nils Isaksson 14/3 1890. Kartong N:o 35, handling 102.

Ekonomisk syn med F. Nygren 14/9 1900. Kartong 35, handling 107.

Ekonomisk syn med N. Isaksson 28/9 1900. Kartong 35, handling 108.

Karta över Nyatorp 1889. Svanbeck. Fastigheter Åryd, F8a: 1.

Protokoll från syneförrättningar 1907 inför Tingstads Trävaru AB försäljning av fastigheter.

Skogen – Avverkningsrapporter för avverkat virke 1907-1908. F2A:3